

सत्यम्

शिवम्

सुन्दरम्

श्रीचन्द्रप्रभ

सत्यविजयस्मारकं, जिनग्रन्थमाला नं० २३

174

पूज्यपादपरमगुरु आचार्यश्रीविजयनीतिगुप्तीश्वरपाद-
पदमेभ्यो नमः ।

सुविहितपूर्वाचार्यप्रणीता

॥ गुरुतत्त्वसिद्धिः ॥

प्रकाशक-

श्रीसत्यविजयस्मारकजिनग्रन्थमाला

श्रीसत्यविजयस्मारक जैनग्रन्थमाला नं० १२,

॥ ॐ ॥

अर्हम् ।

पूज्यपादपरमगुरु आचार्यश्रीविजयनीतिसुरीश्वरपाद
पद्मेभ्यो नमः ।

सुविहितपूर्वाचार्यप्रणीता

॥ गुरुतत्त्वसिद्धिः ॥

संस्कृत

सशोधक—

अनुयोगाचार्य-पन्न्यासश्रीहर्षविजयगणेशिष्य-

मुनिश्रीमानविजय

प्रकाशक-श्रीसत्यविजयजैनग्रन्थमालायाः,

कार्यवाहक —

पालाभाई मूलचन्द्र शाह, अमदावाद.

वीर सं० २४-४]

सत्य सं० २२९

[समने १०२८

प्रथमावृत्ति ,

मूल्य १० आना

पृष्ठ ५००

❀ પ્રસ્તાવના ❀

સુહૃવાચક! જન્મ જરા મરણ રૂપ જલવહે પરિપૂર્ણ, સર્વ જગત્ને ગળી જવામા સમર્થ એવા લોભરૂપ વઢવાનલે કરીનેયુક્ત, વિપયરૂપ તરંગોં કરીને ચપલ એવા સસારસમુદ્રને વિષે અનાદિ કાલથી પરિભ્રમણ કરતા મન્યાત્માઓને સસારના દુઃખથી મુક્ત થવાને માટે તીર્થકરોં સદ્દેવ ગુરુ ધર્મ રૂપ તત્ત્વોં આરાધન કરવાનું કહેલું છે, અઢાર દ્વપણ રહિત અને વાર ગુણે કરીને યુક્ત એવા અ-રિહત તે દેવ, પંચાચારના પરિપાલક તે ગુરુ અને કેવલીકથિત તે ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વોં મત્તે પરિપૂર્ણ થદ્ધા તે સમ્યક્ત્વ, એ સમ્યક્ત્વ જ મોક્ષનું અસાધારણ કારણ છેકે જેના વિના જ્ઞાન અને ચારિત્ર પણ યપોક્ત ફલ આપી શકતા નથી એ ત્રણે તત્ત્વોંની અદર શુરુત-ત્વ મુરત્ય છે ? કેમ કે જીવોને દેવતત્ત્વ અને ગુરુતત્ત્વનું સ્વરૂપ થ તાવનાર ગુરુ મહારાજ હોય છે, શ્રીપાલ ચરિત્રમા પણ કહેલું છે ક-

કારણ દેવધર્મ્માણાં તત્ત્વે અત્રિતિ સદ્ગુરુ ।

સ ગુરુર્નિન્દિતો યેન ત્રયસ્તેનાવધૂનિતા. ॥ ૧ ॥

આવાર્થ - દેવતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિમા ઉત્તમ ગુરુ મહારાજ કારણમૂત ૐ કેમકે તેમના ઉપદેશ વિના એ તત્ત્વોંનું યથા-ર્થ જ્ઞાન થઈ શકતું નથી, માટે જે ગુરુ મહારાજની નિંદા કરે તેણે ત્રણે તત્ત્વોંનું અપમાન કર્યું સમજવું, મુનિમુન્દરમૂર્તીશ્વરજી મહારાજ પણ એ વાતને પુષ્ટિ આપતા અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમમા લખે છે કે તત્ત્વેયુ મર્વેયુ ગુરુ પ્રધાન રિતાર્થધર્મા હિ તદુક્તિસાધ્યા અત્રયસ્તમેતેત્પરીક્ષ્ય મૂઢ ? વર્મમયામાન્ કુરૂપે વૃથૈવ ॥ ૧ ॥

આવાર્થ - સર્વ તત્ત્વોંને વિષે ગુરુતત્ત્વ મુરત્ય છે, કેમકે આ-

આને હિતકારક દાનાદિક ધર્મો ગુરુ મહારાજના ઉપદેશથી ક
રી શકાય છે માટે હે મૂઢ ! પરીક્ષા કર્યા વિના તેજ ગુરુનો આશ્ર-
ય કરતો નિરર્થક દાનાદિક ધર્મના પ્રયાસો કરે છે, આ ઉપરથી
ગુરુત્ત્વની શુદ્ધિની ઘણી આવશ્યકતા છે, પરંતુ અસંવિધાની કાલ
ના દોષથી જેમ પૃથ્વી આદિ પદાર્થોમાં રૂપ રસાદિની હાણી દેખા-
ય છે, તેમ વર્તમાન કાલના સાધુઓ પણ તથાપ્રકારના સંઘયન
તથા શારીરિક ઘટના અભાવે કદાચિત્ અપવાદ રૂપે અતિચારનુ
સેવન કરતા હશે તેથી કેટલાક મંદબુદ્ધિ જીવો સિદ્ધાન્તની ગાથા
વતાવીને સાધુઓને અર્વદનિક કહે છે પરંતુ અપવાદપદે અતિચા-
રના સેવન કરવા માત્રથી કાઠ સર્વથા ચારિત્રનો અભાવ થતો નથી,
મગચતી સુત્રમા પાંચ પ્રકારના નિગ્રન્થો કહ્યા છે, તેમાં વકુશને-
ઉત્તર ગુણના વિરાધક અને કુશીલને તો મૂલ ગુણ અને ઉત્તર ગુ-
ણ વચ્ચેના વિરાધક કહેલ છે એ વચ્ચે નિગ્રન્થો સર્વ તીર્થંકરોના
તીર્થપર્યટન અર્વાચીત હોય છે તેથી દેશકાલને અનુસરીને સર્વ શ-
ક્તિ કરીને ચારિત્રનુ પાલન કરનારા સાધુઓ પણ વકુશ અને
કુશીલ પળાથી ભિન્ન નથી માટે વદનિકુજ છે, એ વાતની પ્રથકારે
સિદ્ધાન્તની સાક્ષીઓ આપીને યુક્તિપૂર્વક સારીરીને સિદ્ધિ કરી
છે તેથી એ ગ્રન્થનુ નામ યોજકે ગુરુત્ત્વસિદ્ધિ રાતેલ છે આ પુ-
સ્તકનો લગભગ ચૌદાઠાની ભાગ સિદ્ધાન્તના પાઠોથી ભરપૂર છે
ફક્ત બે આની ભાગ જેટલું લખાણ કર્તાનું દેખાય છે, પુસ્તકની
અતમા ગ્રન્થકારે પંથાનું નામ આપ્યું નથી, તેથી અમે સુવિહિતપૂ-
ર્વાચાર્યમણીના પરલુંગ નામ રાખ્યું છે,

આ ગ્રન્થની બે પ્રતો અમને “હહેલાના ઉપાશ્રયના મહારમાથી
મળી છે, તેમા એક પ્રત સાત પાનાની અને ત્રીજી અગીયાર પાના

ની અને માય શુદ્ધ હતી એ વસ્તુ પુસ્તકોને આધાર સંશોધન કરીને આ ગ્રંથ છાગવ્યો છે, વાચકની સરલતાને માટે કેટલેક સ્થાને દીપ્ત ણીયો પણ મુકી છે અને ગુજરાતી વાચનાગ પણ અને લાભ લેઈ શકે તે માટે આદિમા ગ્રંથપરિચય આપ્યો છે, ગ્રંથની અનમા પ્રતિમાગુણદોષવિચાર ગામનુ લઘુ પુસ્તક દાખલ કર્યું છે, જે વર્તમાનકાલમા ઘણુ ઉપયોગી છે એ પુસ્તકની એકજ મત અમને દફલાના મદારમાથી મલી છે, તેમા બે પ્રકરણો છે, એક વિવપરી-જ્ઞાનરૂપ અને બીજુ વિવપૂજાસ્વરૂપ એ પુસ્તક વધુન અશુદ્ધ હો વાંચી અને બીજી આદર્શ મત મલી શકી નહિ તેયો આ પુસ્તક વનતી રીતે સુધારીને છાગવ્યુ છે એ વસ્તુ પુસ્તકોની શુદ્ધિ તરફ પુરતુ લક્ષ્ય આપ્યુ છે, છતાં વ્યાઈ દષ્ટિદોષથી અથવા પ્રેસના દોષથી ભૂલો રહી ગયલી જણાય તો વિદ્વાનોએ ક્ષમા કરવી અને સુધારીને વાંચુ અગર એ ભૂલો સુધારીને કોઈ મહાશય અમને 'કલ્પી મોકલશે તો બીજી આવૃત્તિમા સુધારો કરીશુ' એવું શ્રી ॥

અમદાવાદ
સ. ૧૯૮૪ ફાલ્ગુન
શુક્લ પચમી

લેખક —
મુનિ શ્રી માનવિજય

॥ श्रीमत्पन्याससत्यविजयजीगणीनु जीवन चरित्र ॥

१ जन्म, साधु उपदेश.

हालमां माळवा देशधी ओळखता सपादलक्ष देशमां लाढ छं नामजुं गाम हतुं अहीं घेपार सारो चालतो हतो. दूगढ गोत्र-ना वीरचंद नामे शेठ वसता हा, अने तेनी भार्यानु नाम वीर मदे हतुं वंजे धर्मिष्ठ हा, अने तेमने शिवराज नामनो पुत्र थयो पालपणामां तेने धर्म प्रत्ये सारी भावना हती. एक दिवस त्या एक मुनिराज पधार्या तेना दर्शनयी पोताने उंडी छाप पढी. अने-उपदेशधी प्रतिबोध पाम्यो. मा अने बापने दीक्षा माटे रजा आपवा बहु प्रार्थना करी, आखर शिवराज एकनो वे थयो नहि अने तेणे माबापने समजावी रजा लीधी, पछी माबापे कष्टु के 'तु लुहामा (हालना स्थानरवासी) दीक्षा ले तो ते पयना आचार्यने तेढावी सारो दीक्षा समारभ करावुं ' त्यारे शिवराजे कष्टु के जे गच्छ सुविहित- सारी विधि पाळनार छे अने जेमां शुद्ध सा माचारी-क्रिया छे अने जेमा जिनराजनी पूजा करी शकाय छे ते गच्छमा हुं समय लेवानो छु आधी माबापे तपागच्छमा पुत्रनु मन स्थिर जोड श्रीविजयसिंहमूरिने तेढाव्या, पुत्रे तेमनी पासेपत्सवपूर्वकदीक्षा १४ वरसनी उमरेलीधी, नामसत्यविजय आपवामां आव्युं.

२ अभ्यास, क्रियोद्धार.

आ पछी शास्त्र सिद्धांतनो अभ्यास गीतार्थमुनि पासेधी करवा लाग्या, अने उत्कृष्ट क्रिया पाळ्या लाग्या आमनी क्रिया बहु विख्याती पामो अने उत्तम वैरागी पुरुष ओळखाया पछी तेमने गच्छनी परिस्थिति जोता जणायु के क्रियामा शिथिलता बहु छे तो तेनो उद्धार करवानी जरूर छे, तेधी गुरु आचार्य श्री विजयसिंहमूरिनी रजालइतेना प्रयाण अर्थे विहार कर्यो 'रास'मां लखेडेके:-

'श्री आचारज पूछीने, करुं क्रिया उद्धार,
निज आत्म साधन करुं बहुने करु उपगार.

શ્રી ગુરુચરણ નમી કરી, કરજોડી તે ચારોરે,
 ' અનુમતિ જો મુજને દિયો, તો કરુ ક્રિયા ઉદ્ધારોરે ' શ્રી
 કાલ પ્રમાણે સ્વપ્ન સ્વપ્ન, દોષી હલુ કર્મ ટલેવારે,
 તપ કર આલસ મૂઝીને, માનવ મરણુ ફલ લેવારે ' શ્રી
 ગુણવત્ ગુરુ ઇણિ પરે કહે, ' યોગ્ય જાણીને સુવિચારોરે,
 જિમ મુલ્ય યાપ નિમ કરો, નિજ સફલ અવતારોરે. ' શ્રી.
 ધર્મ માર્ગ દીપાવવા, પાગરીયા મુનિ એકાકીર,
 વિચરે મારહની પરે, શુદ્ધ સયમમું દિલ છાતીરે શ્રી.
 સહે પરિપદ આકરા, શોષે નિજ કોમલ કાચારે,
 ક્ષમતા સમતા આદરી, મંલી સહુ મમતા માચાર શ્રી

એક દિવસ શ્રી સત્યવિજયજીએ શ્રી વિજયસિંહમૂરિને કહ્યું
 કે ' આપની આજ્ઞા હોય તો હું ક્રિયોદ્ધાર કરુ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાલ
 અને ભાવ પ્રમાણે સયમ પાલુ ' આચાર્ય કહ્યું કે ' જેમ મુલ્ય યાપ
 તેમ કરો (જહા સુલ્કર દેવાણુલ્પિયા) ' આથી સત્યવિજયજીએ
 ધર્મમાર્ગને દીપાવવા મારહપક્ષીની પટેઅપ્રમત્તપણે એકાકી વિહાર કર્યો

૧ વિહાર

મવાહના ઉદેશુરમાં ચોમાસુ કર્યું ઘણા લોકોને પ્રતિગોષ આપી
 ધર્મમાં સ્થિર કર્યો. છટ્ટ છટ્ટના તપ કરવા લાભ્યા ત્યાથી મારવાહમાં
 આવ્યા ત્યાં પણ જૈનધર્મ ઘણાને પ્રમાદ્યો. પછી મેહના ગામમાં કે
 જ્યાં ધો આનંદવનમો પણ તે પ્રસંગે રહેતા હતા અને જ્યાં હાલ તે
 મની દેરી છે ત્યાં આવી ચોમાસુ કર્યું અહીંથી વિહાર કરતા ના
 ગોર આવી ચોમાસુ કર્યું, ત્યાંથી જોધપુર ચામાસુ કર્યું એમ દેશ
 વિદેશ અપ્રતિયથપણે વિહાર કરી લોકોપર પરમ લપકાર કર્યો.

૪ પન્યાસપદ સ ૧૭૨૯.

શ્રી વિજયસિંહમૂરિના પદાધીશ શ્રી વિજયપ્રભમૂરિએ પોતાના દ
 સ્વથી સ્તોત્ર ગામમાં સ ૧૭૨૯ માં સત્યવિજયજીને પન્યાસ પદ
 આપનામાં આ ધું હતું અહીંથી પોને સાદહીચોમાસુ કર્યા પછી ગુજરા-

તમા અને કુસ્થકેવિહાર કરતા કરતા શ્રીમત્યવિજયપાટળ આવી પહોંચ્યા.

૫. સ્વર્ગવાસ

ક્રિયાની ઉગ્રતાથી શરીર કુશ થઈ થઈ ગયું હતું, વ્યાસી વર્ષની ઉપર હતી અને દૃઢાવસ્થા પૂરી આવી હતી તેથી પોતે પાટળજ રથ ચલત હેલ્લા ભાગમા રહ્યા. અહીં રાજનગરના શ્રેષ્ઠ સોમકરણ શાહના પુત્ર સુરચંદ્રશાહ પંચાસજીને સ્વામી બાંદવા અર્થે આવ્યા હતા અને રૂપયાદિક નાણાવતી તેમના અગ્ર પૂજના હતા. કોઈ શ્રાવકો ઉપવાસનાં વ્રત લેતા હતા, કોઈ બીજા ઘતો સ્વીકારતા હતા પણ ધર્મનો પ્રભાવ સારો દેખાતો હતો. અહીં સત્ (૧૭૫૬ ના) પોષ સુદ ૧૨ શનિવારને સિદ્ધિયોગે પંચામજી સ્વર્ગલોક સિધાવ્યા. આથી આજના નગરમા હાહાકાર વર્તી રહ્યો ધર્મી શ્રાવકો સુગુરુના સ્વર્ગમનનિમિત્તે ઉત્સવકરતા હતા અને સોનારુપાના ફૂલડા ઝલતા હતા આના સ્મરણાર્થ પાટળમા તેવલતે સ્થૂમ-સ્થૂમકર્યો હતો.

અન્ય વિગતો (૧) ચનવાસ.

શ્રી સત્યવિજય મહારાજ સગરી હકીકત રાસમાથી ઉપર પ્રમાણે નીકળે છે પરંતુ બીજા સ્થલોપથી જે જે વિગતો પ્રાપ્ત થાય છે તે અહીં જણાવીએ છીએ. શ્રી આત્મારામજીકૃત જનમત્વાદર્શમા પૃ ૬-૮ માં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે:—

“ શ્રી સત્યવિજય ગણીજી ક્રિયા ઉદ્ધાર કરી શ્રી આનંદપ્રજાપતિ સાથે વહુ વર્ષ સુધી વનવાસમા રહ્યા, તથા મહાતપસ્યા યોગાભ્યાસ પ્રમુખ કર્યું, જ્યારે વહુજ ઘટ્ટ થઈ ગયા અને પગમા ચાલવાની શક્તિ ન રહી ત્યારે અળહિલપુર પાટળમા આવી રહ્યા, ” આ વાતને આ રામમાંથી ટેકોમળે છે. જુઓ નીચે જણાવેલ છે કે:—

ધર્મમાર્ગે દીપાવવા, પાગરીયા દુગિ એકાકી રે,
વિચરે ભારદની પરે, શુદ્ધ મયમશ્યુ દિલ છાકી રે
સદે પરિપહ આકગ, શોપે નિજ કોમલ કાયા રે,
લખના સખતા આદરી, મેલી સદુ મમતા માયા રે,

કીયો વિહાર મેવાદમા હ્દેપુર ક્રિયો ચોમાસા રે,
ધર્મ પમાદયો લાકને, કીયો તિદા ધર્મો વાસો રે
છઠે છઠને પારણા કીધા, તપ જાસ ન પારો રે,
કાયા કીધી દુગ્ધી, ફરી અરમ નીરમ આહારો રે

વળી અધ્યાત્મરસિક ઘનવાસી શ્રી આનન્દઘનજી મહાત્મા ઘણે
ભાગે મેહનામા રહ્યા હતા, એવું લોકકથા પરથી જણાય છે, અને
ત્યા સત્યવિજયજીયે ચોમાસુ કર્યું હતું એમ રાસમા આપલ છે તેમજ
શ્રી આનન્દઘનજી, શ્રીયશોવિજયજી, શ્રીચિનયવિજયજી, જ્ઞાનવિમલ-
સુરિતયા શ્રીમાનવિજયઉપાધ્યાયઆદિસમકાલીનદનાર્ નિર્વિવાન્દે

(૨) પોતે કયા દેશના હતા

સવેગી પટ્ટાવળીના આધારે સત્યવિજયજી મેદપાટ (મેરાઠ)
દેશના હતા અને તેની આ નિર્વાણ સાક્ષી પૂર છે, પરંતુ યતિવગની
પટ્ટાવળીમા તે મધારના જ્ઞાનિદાસ શ્રાવક હતા એમ જે નીકળે છે
તે સત્ય હોવાનો સંભવ નથી

(૩) પીતલસ્રાગીકાર.

આ વચનમાં સ્થાનરુવામી (અમૂર્તિપૂજક) પથ વિગ્રમાન
થયો, અને તેના સાધુઓ પણ શ્વેતવસ્ત્ર પહેરતા, તેથી શ્વેતારોય મૂ-
ર્તિપૂજક અને તેમની વચ્ચે ભેદ જાણવાનું ગરબર રહ્યું નહિ, તથો
કુત્સાક સાધુઓ પીતલસ્ર પહેરવાનું સ્વીકાર્યું યતિની પટ્ટાવળિ
જોતા શ્રી યશોવિજયજીએ કાધીયા કર્યા હતા એમ જણાઈ આવ
છે અને તેની સાથે વિજયપ્રમથસુરિને શ્રી સ યવિજય ગણિએ ન પા-
ઘ્યા અને સામા પઢી કાધીયા વસ્ત્ર ધારણ કર્યા એમ યતિની વૃદ્ધત્વ
પટ્ટાવળિમા જોવામા આવે છે આનો નિશ્ચય આ નિર્વાણરાસથી
થતો નથી, પરંતુ શ્રી સત્યવિજયજીની શિષ્ય પરપરામાન થયલા
(જુઓ આગલ) પદિન ઘીરવિજયજી આ મંદવે કહી ઉલ્લેખ કર
છે તે તપાસાએ, તેઓ પોતાના ધમ્મિલકુમાર રાસ તથા ચંદ્રશંકર
રામમા પોતાની જે પ્રશસ્તિ આપ છે તેમા નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યું છે -

તપગચ્છ કાનન કલ્પતરૂપમ, વિજયદેવ સૂરિ રાયાજી;
 નામ દશોદિશ જેહનુ ચાવુ, ગુણીજન ઘટે ગવાયાજી
 વિજયસિંહસૂરિ તામ પટધર, કુમતિ મતગજ સિંહોજી,
 તાસ શિષ્ય સૂરિપદવી લાયક, લક્ષણ લક્ષિત દેહોજી. ૧
 સંઘ ચતુર્વિંશ દેશ વિદેશી, મલિયા તિહા સકેતેજી,
 વિવિધ મહોત્સવ કરતા દેહી, નિજ સૂરિ પદને હેતેજી.
 પ્રાચ્યે શિથિલપણુ વહુ દેહી, ચિત્ત વેરાગે વાસીજી,
 સૂરિવર આગે ત્રિનય વિરાગે, મનની વાત પ્રકાશીજી ૨
 'સૂરિપદવી નવિ લેયો સ્વામી, કરશુ કિરિયા ઉદ્ધારજી'
 કહે સૂરિ 'આ ગાદી ઠે તુમશિર, તુમ વશ સદુ અણગારજી.'
 એમ કહી સ્વગ સધાવ્યા સૂરિવર, સઘને વાત મુળાવીજી,
 સત્યવિજય પંન્યાસની આળા, મુનિગણમા વરતારીજી. ૩
 સઘની સાથે તેણે નિજ હાથે, વિજયપ્રભસૂરિ થાપીજી,
 ગચ્છનિષ્ઠાપ ઉગ્ર વિહારી, સમેગતા ગુણ વ્યાપીજી.
 રંગીત ચેલ લહી જગ વડે, ચૈત્ય ધજાપ લક્ષીજી,
 સૂરિ પાઠક રહે સન્મુખ ઉભા, વાચક જસ તસ પક્ષીજી. ૪
 મુનિ સવેગી ઘટી નિર્વેંટી, પ્રીજો સવેગ પાલ્લીજી,
 શિવ મારગ પ ધ્રુવે ફહીપ. ઇહાં સિદ્ધાંત ઠે સાંસીજી.
 આર્યમુહસ્તિસૂરિ જેમ વડે, આર્યમહાગિરિ દેહીજી,
 દો તિન પાટ રહી મરજાટા, પળ કલિજુગતા વિશેહીજી ૫
 પ્રહીલ જલાસી જનતાપાસી, નૃપમંત્રી પળ ખલીયાજી

અર્થ—તપગચ્છ રૂપી વનમા કલ્પવૃક્ષની ઉપમા પામેલ શ્રી
 વિજયદેવસૂરિ થયા કે જેનુ ચાવુ (મરાઠી 'ચાગલું'—સારુ)
 સુંદર નામ દશે દિશાપ ગુણીજનના સમૂહે ગાયુ છે; તેના પટધર,
 કુમતિ રૂપી હાથીઓમા સિંહ જેવા વિજયમિહ સૂરિ થયા અને તે
 ના શિષ્ય, લક્ષણથી લક્ષિત-અક્ષિત થયેલ દેહવાલા (સત્યવિજય)
 સૂરિનો પદવીને લાયક થયા

દશે દિશાપથી ચતુર્વિંશ સઘ આગળથી સકેત પ્રમાણે તેને સૂ-
રિપદ આપવા મેળો મળ્યો, (શ્રી સત્યવિજય) પોતાને સૂરિપદ
આપવા માટે આ સઘને જુદી જુદી જાતના મહોત્સવ કરતા જોઈ
અને વૈરાગ્યવાલ્લ પોતાનું ચિત્ત સસ્કારિત થયેલું હોવાથી શાસન
મા પ્રાયશ્ચિધિલપણુ देखી (શ્રી વિજયમિહ) સૂરિ પાસે વિનય
અને વૈરાગ્યથી પોતાના મનની વાત પ્રકાશિત કરી કે 'હે સ્વામિન્
મારે સૂરિ પદવી લેવી નથી મારી ઇચ્છા તો ત્રિયા ઉદ્ધાર કરવા
ની છે તો તે કરીશ'—ત્યાર સૂરિએ કહ્યું કે "આ ગાદી-ગચ્છના-
દી તમારે શિરે છે અને તમારે વશ તમારી આજ્ઞા નીચે સૌ મુનિપ-
રિવાર છે આમ કહી તે સૂરિવર સ્વર્ગે સિધા-યા, અને તેમણે કહેલું
કથનસઘનેમુળાવનાસત્યવિજયપંચાસનીઆજ્ઞામુનિગણમાપ્રવર્તે ૩

શ્રી સત્યવિજયજીએ સઘની સાથે પોતાને હાથે રહી વિજય-
પ્રમ્થને સૂરિપદપર સ્થાપ્યા, અને ગચ્છનિષ્ઠા રાત્રી ઉગ્રવિદ્યાર કરી
ક્રિયોદ્ધારથી સઘનો સત્ય ગુણ વ્યાપ્ત કર્યો જેવી રીતે ઊઠેથી
ધ્વજા देखીને લોકો ચૈત્યજિનાલય હોય જોઈએ, એવું અનુમાન
કરી હાથ જોડે છે-વદના કર છે, તવીજ રીતે સત્યવિજય ગણિષ
રગિત-રમેલા (પીત) વસ્ત્ર અગીકાર કરલા હોવાથી તેને તેમજ ત
ના પરિવારના સાધુઓને તેવસ્ત્રો ઉપરથી તેઓ સ્વરા સંગીત હોવા
જોઈએ એમ અનુમાન કરી લોકો તેમને વદના કર છે આ શ્રી સ
ત્યવિજયજી એવા મધાવક હતા કે તેવી સમક્ષ સૂરિ (શ્રી વિજયમ
મસૂરિ), પાટકો ઉભા રહેતા હતા-માન આપતા હતા, અને તેના
પશ્વમા-ક્રિયોદ્ધારના પશ્વમાવાચક શ્રી જશ (યશોવિજયજી) હતા.

મિદ્ધાતમા એ વાતનો સાક્ષી પૂર છે કે સઘની મુનિ, નિર્વેત્તી
ગૃહસ્થ, અને સવેગપક્ષી (સઘનીને અનુમોદનારા)-આ ત્રણ શિ
વમાર્ગ લઈ જનનારા છે, પરંતુ (કલિયુગનુ) માહાત્મ્ય કઈ ઓર
છે ! જુઓ ? આર્યમુહસ્તિ પીત સૂરિ હતા હતા, આર્ય મહાગિરિ

સરિ ન હોવા છતાં તે ઉગ્રક્રિયાધારી હોવાથી તેને વદના કરતા હતા, અને તેથી ક્રમ વે ત્રણ પાટ સુધી રહ્યો પણ પછી ન રહ્યો કારણ કે કલિયુગની વિશેષતા છે, આ માટે દૃષ્ટાંત આપે છે. જેમ આ-
 ર્ણવ નગર ઘેલા વનાવનારુ જલ પીવાથી ગાંડુ થઈ ગયું અને રાજા
 અને પ્રધાન કે જેઓ તે જલ પીધું ન હોવાથી ઢાઢ્યા રહ્યા હતા તે-
 ઓને પણ તે ગાઢાઓમાં મળ્યું પડ્યું (કારણ તેમ ન કરે તો
 ગાંઢા તેઓને વ્રાસ આપ્યા વગર ન રહે.) તેમ કલિયુગ આવતો ગ-
 યો તેમ ક્રિયા ઓછી થતી ગઈ, અને ક્રિયા પ્રત્યે જોડે તેવું માન
 ધનનરહ્યું, તેથી ક્રિયાપરાયણને ક્રિયાન કરનારા સાધે ચલાવી લેવું પડ્યું.

(૪) ક્રિયાઉદ્ધારમાં શ્રી યશોવિજયજીની સહાય

મૂળ શ્રી જિનહરચિત શ્રી સત્યવિજયજીના રાસમાં ક્રિ-
 યોદ્ધાર કરવામાં કોડવણ સહાયકર્તા હતું એમ દર્શાવેલ નથી, પરં-
 તુ ઉપર જનાવેલ શ્રી ધીરવિજયજી પદિતે આપેલી પ્રશસ્તિમાં ‘
 વાચક જશ તસ પક્ષીજી’ એમ ચોરસુ લખેલ છે આ સંબંધમાં
 ધીરવિજયજી ૧૯ મા સંક્રામ્માં થઈ ગયા તેના પહેલાનો સમય જો-
 ઇએ તો વિશેષ સમર્થન મળે છે, કે શ્રી યશોવિજયજીએ સહાય આપી છે
 શ્રી યશોવિજયજી પોતે ૨૫૦ ગાથાના સ્તવનને અતે લખે છે કે:-
 તાસ પાટે વિજયદેવસૂરીસરુ, પાટ તસ ગુરુ વિજયસિંહ ધોરી
 જાસ હિત શીખથી માર્ગ એ અનુસર્યો, જેથી સઘીટછી કુમતિ ચોરી
 આનાપર સ ૧૮૩૦ માટનો કરનાર શ્રી પદ્મવિજયજી અર્ધ પૂરે છે કે:-

“ વહ્ની તેને પાટે શ્રી વિજયદેવસૂરિ ધયા, તથા તેમના પાટે
 શ્રી વિજયસિંહસૂરિ તે ગચ્છનો માર વઢાને દુષ્પ્રમાન ધોરી
 યયા જેમની હિતશીલ આજ્ઞા પામીને મે એ સવેગમાર્ગ આદર્યો, એ
 ટલે એ માવને શ્રી જશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે પણ એઓની આજ્ઞા
 પામીને ક્રિયાઉદ્ધાર કર્યો, તથા શ્રી વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય અ-
 નેક હતા તેમાં સત્તર શિષ્ય સરસ્વતી પ્રિહ્તધારી હતા તે સર્વમાં
 મહોદા શિષ્ય પદિત શ્રી સત્યવિજયજી ગણી હતા. તેમણે (વિજયસિં-

જેમ અપવિત્ર સ્થાનમાં પહેલો મુગધમય ચંપકપુષ્પની માલા મસ્તક પર ધારણ કરાતી નથી, તેમ પાસત્યા આદિક સ્થાનમાં વતેતા મુનિ પળ અપૂર્ણનિક છે, એ પ્રમાણે આવશ્યકનિર્યુક્તિનો પાઠ આપીને વદનનો નિષેધ કરે છે તેમને ગ્રંથકાર પુટેડે કે- વર્તમાન કાલના સાધુઓને શું તમે પાસત્યા અવસદ્યા કુશીલ સમ્પત્ત કે યથાચ્છન્દ માનો છો ? સર્વથી તો પાસત્યા કદી શકાશે નહિ, કમકે સર્વથી પાસત્યાનું લક્ષણ આવશ્યક નિર્યુક્તિમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

“ સો પાસત્યો દુષિહો સન્વે દેસે ય હોઈ નાચન્વો ।
સન્વમિ નાણદસણચરણાણ જો ડ પાસમિ ॥ ૧ ॥

આવાર્થ—તે પાસત્યાના વે મેદ છે, સર્વથી અને દેશથી, જે જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની પાસે રહે પણ તેઓના આચારનુ ધીલકુલ પાલન કરે નહિ તે સર્વથી પાસત્યો જાણવો, દૃઢપુરુષો પણ પાસત્યાના લક્ષણો આ પ્રમાણે જણાવે છે—રાત્રીએ રાતેલી વસ્તુ સ્વાય, નિર્વાહ થઈ જતો હોય છતાં પોતાને માટે કરલી વસ્તુ ગ્રહણ કરે, જલ ફલ ફૂલ આદિ સર્વ સચિત્ત વસ્તુઓ વાપરે, હમ્મેશાં વંચન વાર ભોજન કરે, વિગઈ લગ્ન પલ્લી પાન સોપારી વિગેરે વાપરે, શર્યા જોડા ઘોડામાઢી તાવાના પાત્રો વાપર, જરૂર પડે ત્યારે રજોહરણ મુત્તવમ્નિકા દેગ્વાત્રમાટે ધારણ કરે, પક્ષ્માં ફર, સ્વચ્છન્દ પળે જ્યા ત્યા લખા રહે, દેરાસર તથા મઠાદિમાં રહે, પૂજાનો આરમ્ભ કર, હમ્મેશાં એકસ્થાને રહે, દ્રવ્યદ્રવ્યનો લપભોગ કરે, જિનાલય પૌષ્પશાલા વિગેરે કરાવે, સ્નાન ઉદ્ભવર્તન વિલેપન આદિ શરીરની શોમા કરે, દ્રવ્યસમઢ કરે, ધામ કુઠાદિમત્યે મમચરમાવ રાત્રે, સ્ત્રીઓનો પરિચય કરે, નરકગતિના કારણરૂપ જ્યોતિષ—નિ

મિત્ત-વૈદક-મત્રાદિના પ્રયોગો કરે, સુવિહિત સાધુઓ પ્રત્યે દ્વેષ રાખે, તેમની પાસે ધર્મકાર્ય કરવાનો નિષેધ કરે, શાસનની પ્રધાનના ને માટે બીજાના દોષો પ્રગટ કરે, લોભને માટે ગૃહસ્થની સ્તુતિ કરે, જિનપ્રતિમાનો ક્રય-વિક્રય-ઉચ્ચાટન-આદિ ધુરંદ્ર કાર્યા કરે, સર્વ લોકોને રાજી રાખવાને માટે મુહૂર્ત વિગેરે આપે, શાલામા અથવા ગૃહસ્થને ઘેર યજ્ઞો વિગેરે કરાવે, સાંસારિક ફલને માટે યજ્ઞાદિ દેવોની પૂજા કરવાનું કહીને મિથ્યાત્વની ટુઢિ કરે, ઇત્યાદિ સર્વ પાસત્યાના લક્ષણો જાણના, વર્તમાનકાલના સર્વ સાધુઓ આવા લક્ષણવાળા નથી, કેમકે કેટલાક સાધુઓ તો વર્તમાનકાલે પણ સર્વશક્તિ કરીને ચારિત્રને વિષે ઉગ્રમંત્ર દેખાવે છે, માટે સર્વથી પાસત્યા કહી શકાશે નહીં, હવે દેશથી જો પાસત્યા કહેના હો તો તેનું લક્ષણ બતાવો. ત્યારે પ્રતિવાદી કહે છે કે-જે સાધુઓ વિના કારણે શય્યાતરપિંદ-સામો લાગેલો આહાર, રાજ પિંદ-નિત્યપિંદ-અગ્રપિંદ વાપરે, કુલની નિશ્રાણ વિચરે, કારણ સિવાય સ્થાપનાકુલોમા પ્રવેશ કરે, સંસ્કૃતી (જમણવાર)માં જોવા જાય તેમજ સ્તુતિ કરે, તેને દેશથી પાસત્યો જાણવો, એ પ્રમાણે આવશ્યક નિર્યુક્તિમા કહ્યું છે, ત્યાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-ઉપરોક્ત સર્વ લક્ષણો જેનામા ઘટના હોય, તેને તમે દેશથી પાસત્યો કહો છો, કે ભિન્ન ભિન્ન લક્ષણવાળાને ? ભિન્ન ભિન્ન લક્ષણવાળાને તો દેશથી પાસત્યો કહીશકાસે નહીં કમકે- સ્થૂલિખદ્ર-પહારાજ કોશાને ઘેર ચતુર્માસ રહ્યા અને ત્યાં ચારે માસ સુધી તેના ઘરનો આહાર લીધો જેથી શય્યાતરપિંદનો દોષ લાગ્યો છે તોપણ શાસ્ત્રકારે તેમને દેશપાસત્યા કહ્યા નથી.

જેને માટે આવશ્યક સૂત્રની મ્હોટી ટીકામા યોગસમ્રાટને વિષે કહ્યું છે-“ધુરંભદ્રસામો તત્યેય ગણિઆપરે ભિક્ષુસ્વં ગેખ્હઈ”

હતિ દર જો સામુદાયિક પક્ષ ગ્રહણ કરના હોતો, વર્તમાન સાધુ-
ઓમાં પણ કટલાક સાધુઓને વિષે શર્યાતર અભ્યાહુત^૧ રાજપિંડ
ગ્રહણાન્તરૂપ દોષનો અભાવ હોવાથી, દેશથી પામત્યા પણ કેવી
રીતે કહી શકાય ? એવી રીતે અવસન્નાદિપણાનો પણ નિષેઃ જા-
ણવો, શાસ્ત્રકાર મતિવાદીને શિલામણ આપના કહે છે કે કે મૌ-
મ્ય ? સમ્યક્ સિદ્ધાન્તના રહસ્યને નહિ જાણના છતાં પાસંયા
આદિના દોષોનું આરોપણ કરીને વર્તમાન સાધુઓને તુ ફોગટ
શામાટે દૂષિત કરે છે ? જેને માટે નિશીયમૂત્રમા ધક્કુ છે કે—

સતગુણછાયાના ચલતુ પરપરિવાઓ અ હોઈ અલ્પિય ચ ।
ધમ્મે અરજ્જમાણો સાદુ પડમે ય સ્સારો ॥ ૧ ॥

આવાર્થ — પ્રિયમાન ગુણોને ઢાંકવાથી અછતા દોષો પ્રગટ
કરવાથી અમત્ય બોલવાથી ધર્મને વિષે અપ્રેમ ઉત્પન્ન કરવાથી સાધુ
પ્રત્યે દ્વેષ રાગવાથી સસારની વૃદ્ધિ થાય છે, માટે જો મોક્ષની અધિ-
લાપા હોય તો માત્સર્યતા દૂર કરીને સમ્યક્ પ્રકાર મત્તને સામ્ય ।
શાસ્ત્રમાં પુલાક બહુશ કુશીલ નિગ્રન્ય સ્નાનક ૫ પાંચ પ્રકારના
નિગ્રધો કહ્યા છે—સપમરુપસારની અપેક્ષા જેનું ચારિત્ર નિ માર
હોયતે પુલાક, ઉપકરણ અને શરીરને શુદ્ધ રાખનારા પરિવાર
મમુલ્લ ઋદ્ધિ યશને ઇચ્છનારા અને સુખનો આશ્રય કરનારા છેદ
યોગ્ય સાતિચાર ચારિત્રવાલા નિગ્રન્યો ને બહુશ કહ્યા છે

કુતિસન નિન્દનીય જેનું ચારિત્ર હોય ત કુશીલ પુરુષપેદ સ્ત્રી
પેદ નપુંસકપદ દાસ્ય રતિ અરતિ ખય શોક દુઃખા મિથ્યાત્વ ક્ષો-
ધ માન માયા લોભ આ ૧૪ પ્રકારની મોહનીય કર્મની અભ્યતર
ગ્રંથીનો જેમણે સય કર્યો હોય તે નિગ્રન્ય, જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવ-
રણીય મોહનીય અને અનરાય ૫ ચાર ધાનિકર્મ રૂપ મલના સમૂહ

થી જે રહિત થયા હોયતે સ્નાતક તેમા ચક્રુશ અને કુશીલ તો સર્વ તીર્થકરોના તીર્થપર્યન વર્તતા હોય છે, તેમાં પંચમહાયત રૂપ મૂલગુણ અને દશગ્રિધ પ્રત્યાસ્વાનરૂપ ઉત્તરગુણ પડલે મૂલગુણ અને ઉત્તરગુણવિષયક ચારિત્રની વિરાધના પુછાકને વિષે હોય છે, આચારની વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરવી તે પ્રતિસેવના એ પ્રતિસેવના કુશીલને વિષે હોય છે, ઉત્તર ગુણવિષયક વિરાધના ચક્રુશનેવિષે હોયછે, યાકીના નિર્ધન્ય અને સ્નાતક તો પ્રતિસેવના રહિત હોય છે, ચક્રુશના બે મેદ છે ઉપકરણચક્રુશ અને શરીરચક્રુશ તેમા જે ઉપકરણચક્રુશ હોય તે શેષકાલમાં પણ વસ્ત્રો ધોવ અને ત્રિભૂષા માટે ગરીક વસ્ત્રો વાપરે, તથા સ્વપાપાણથી ઘસેલા મુઠાલા પથરથી ઘમીને મુકોમલ કરેલા અને વેલનેઠ લગાડીને તેજમ્બી વનાવલા પાત્ર અને દાંઢા વિગેર શોભાને માટે ધારણ કર ઘણા ઉપકરણોનો સંગ્રહ કર તે ઉપકરણચક્રુશ, અને જે શરીરચક્રુશ હોય તે અશુચિ નેત્રવિકારાદિ કારણ વિના દ્વાપ-પગ-નલ-મુલાદિ શરીરના અવયવોને સાફ કરે, પાદિત્યનપાદિ કરીને યશ ની ફાટા રાતે યશ થઈ છતે સતોષ પામ, સુલ્લશીલ થયેલો અદોરાત્રિ ધર્માનુષ્ઠાનને વિષે અગ્રમ ન કર, તૈલાદિવડે પગે મર્દન કરે ચાલ કાપે, તેનો પરિવાર પણ અસંયમવાન અને વસ્ત્ર પાત્રાદિને વિષે મમત્વભાવવાલો હોય છે તે શરીર ચ કહેવાય

ઉપકરણચક્રુશ અને શરીરચક્રુશ તે ચર્ચના પાંચ પાંચ મેદો છે- આ કાર્ય સાધુને કરવા યોગ્ય નથી એમ જાણતા છતા જો કર તો તે આમોગચક્રુશ ૧ અજાણ પણે કરે તો તે અનામોગચક્રુશ ૨ લોકોના જાણવામા ન આવે એવી રીતે ઉત્તર ગુણને વિષે અતિચારનું સેવન કરે તે સતૃનચક્રુશ ૩ પ્રવૃત્તિને અતિચાર-

તુ સતન કરે તે અસદૃશવકુશ ૪ અને નેત્ર નાસિયા મુલાદિના મજને સાફ કરે તો તે યથામૂલ્યવકુશ ૫

કુશીલના બે મેદ છે પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કપાયકુશીલ વિરાધરૂપાણ કરીને જે કુશીલ તે પ્રતિસેનાકુશીલ અને સજ્વલનના ઉદયરૂપ કપાયોણ કરીને કુશીલ તે કપાયકુશીલ, તે પ્રતિસેવના કુશીલના પાંચ મેદ-જે જ્ઞાનનો આશ્રય કરીને જ્ઞાનની વિરાધના કરે તે જ્ઞાનપ્રતિસેવનાકુશીલ ૧, પ્રમાર દર્શનની વિરાધના કરે તે દર્શનપ્રતિસેવનાકુશીલ ૨, ચારિત્રની વિરાધના કરે તે ચારિત્ર પ્રતિસેવનાકુશીલ ૩, તપની વિરાધના કરે તે તપકુશીલ ૪, આ તપસ્વી છે એવી પ્રશંસા કરવાથી તુષ્ટમાન થાય તે યથામૂલ્યપ્રતિસેવના કુશીલ ૫,

કપાય કુશીલના પાંચ મેદ છે સજ્વલનકપાયના ઉદયવાચો યદ્દ ને જ્ઞાનની વિરાધના કરે તે જ્ઞાનરૂપાયકુશીલ ૧ એવી રીતે દર્શનની વિરાધના કરે તે દર્શનકપાયકુશીલ ૨ તપની વિરાધના કરે તે તપકપાયકુશીલ ૩ કપાયાવિષ્ટ યદ્દને શાપ આપે તે ચારિત્રકપાયકુશીલ ૪ મનથી ક્રોધાદિ કપાયોનું સેવન કરે તે યથા મૂલ્યરૂપાયકુશીલ ૫,

આ ચાલત્ર ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૬ અધ્યયનની મ્હોટી ટીકામાં વિસ્તારથી કહલી છે, પ્રતિસેવનાકુશીલ મૂલગુણની વિરાધના કરતો યકો કટલાક ઉત્તર ગુણોની પણ વિરાધના કરે છે, તેને માટે ભગવતીસૂત્રમાં કહ્યું કે-

વડસેણ પુછ્યા ? ગોયમા ? પઢિસેવણ હોજ્જા, અપ્પ
 ઢિસેવણ હોજ્જા ? જદિ પઢિસેવણ હોજ્જા, કિં મૂલગુ
 ણપઢિસેવણ હોજ્જા, ઉત્તરગુણપઢિસેવણ હોજ્જા ? ગોય
 મા નો મૂલગુણપઢિસેવણ હોજ્જા, ઉત્તરગુણપઢિસેવણ
 હોજ્જા, તથા પઢિસેવણાકુસીલે જહા પુલાળ, મૂલગુણપ-
 ઢિસેવણ હોજ્જા ઉત્તરગુણપઢિસેવણ હોજ્જા ॥ ભગવતી-
 સૂત્રશતક, ૨૫ ઉદ્દેશો ૬

ભાવાર્થ:- ચક્રુશનો પ્રશ્ન- હે ગૌતમ ! ચક્રુશ વિરાધક પળ
 હોય અને અવિરાધક પળ હોય, જો વિરાધક હોય તો મૂલગુણ
 વિરાધક હોય કે ઉત્તરગુણ વિરાધક ? હે ગૌતમ ! મૂલ ગુણવિરાધક
 ન હોય, પણ ઉત્તર ગુણ વિરાધક હોય, તથા પ્રતિસેવના કુશીલ
 તો પુલાકની માફક મૂલ ગુણવિરાધક અને ઉત્તર ગુણવિરાધ
 ક હોય છે, અહિંયા મૂલ ગુણ અને ઉત્તર ગુણના વિરાધ-
 કપણાને વિષે પણ પુલાકાદિ મુનિઓનું જે નિર્ગ્રન્થપણું કહ્યું છે,
 તે જગન્ન્ય જગન્ન્યતર અને ઉત્કૃષ્ટ ઉત્કૃષ્ટતરભેદ વાલા સંવપસ્થાનોની
 અપેક્ષા જાણવું માટે પાસત્યા આદિના લક્ષણો તપાસવાના
 વલેશે કરીને સર્વું । શ્રી જિનવલ્લભમુરિ પળ દ્વાદશકુલકપ્રક-
 રણમાં લખે છે કે- કદાચિત્ કાલાદિકના દોષથી તેવા ગુણ
 સપન્ન સાધુઓ ન દેખાતા હોય તેથી સર્વત્ર તેવા સાધુઓની અભા-
 વ છે એવો અવિશ્વાસ તો નજ રાખવો, કેમકે જે સાધુઓ કદાચદ
 રૂપ કલરૂપી રહીત હોય અને સર્વશક્તિ કરી આગમને અનુ-
 સારે ચારિત્રને વિષે ઉત્તમવત્ત હોય તેવા સાધુઓને વિશુદ્ધ ચારિત્ર

વાન્ જાણવા એ પ્રમાણે અરિહનના સિદ્ધાન્તને વિષે કહ્યું છે. વલી
વ્યવહારસૂત્રના પહેલા ઉદ્દેશામા પણ કહ્યું છે કે-

“ચોઅગ ! છવકાયાણ તુ સજમે જોડણુધાવણ તાવ(જાવ)
મૂલગુણઉત્તરગુણો દોળિણ વિ અણુધાવણ તાવ । ? ॥

ભાવાર્થ - હે પ્રરક ? જ્યાં સુધી પૃથ્વી અપ્ તેજ વાયુ વન-
સ્પતિ અને ગ્રસ એ છવકાયા જીવો ને વિષે સપમના પ્રયત્ન કરીને
વર્તે છે એટલે છવકાયા જીવોની રક્ષાકર છે ત્યાં સુધી ચારિત્રના મૂલ
અને ઉત્તરગુણો હોય છે માટે દેશકાલને અનુસરીને ચારિત્રને
વિષે ઉચ્ચમવત સાધુઓ ઘકુશ અને કુશીલપણાથી મિષ્ટ નથી
માટે શાસ્ત્રાનુસાર વદનીકર છે એમ સૂચવવાનો આ દ્રવ્યનો મુરય
ઉદ્દેશ છે. इत्यल વિસ્તરણ ॥

અમદાવાદ
સં. ૧૯૮૪ ફાલ્ગુન
શુકલ પચમી

લેખક -
મુનિ શ્રી માનવિજય.

श्री सत्यविजय जैनग्रन्थमाला न १३

अहंम् ।

पूज्यपादपरमगुरु आचार्यश्री विजयनीतिसूरीश्वरपाद-
पदमेभ्यो नमः ।

सुविहितपूर्वाचार्यप्रणीता—

॥ गुरुतत्त्वसिद्धिः ॥

॥ नमः श्रीश्रुतज्ञानाय ॥

श्रीवर्द्धमानप्रभुमद्भुतर्द्धि,

श्रीमत्सुधर्मादिगुरुन् गिर च ।

जिनागमांश्चाप्यभिवन्द्य हृद्य-

युक्त्या ब्रुवे श्रीगुरुतत्त्वसिद्धिम् ॥१॥

इह केचिद्धर्माधिनीऽपि काश्चित्सिद्धान्तगाथाः केषा-
श्चित्पार्श्वेऽधीत्य तदध्ययनादेव दुर्दैववशाज्जातमतिविष-
यांसा एवं ब्रुवते, साम्प्रत ये साधवः कालोचितयतनया
यतमाना दृश्यन्ते, तेऽपि न वन्द्याः। यतः श्रीआवश्यके-
“पांसत्थो१ ओसन्नो२ होइ कुसीलो३ तहेव ससत्तो४ ।
अहच्छदो५ वि य एए अवदणिजा जिणमयम्मि॥१॥”

१ व्याख्या-किलेयमन्यकर्तृकी गाथा तथाऽपि सोपयोगा
चेति व्याख्यायते । तत्र पार्श्वस्थः दर्शनादीनां पार्श्वे तिष्ठ-
तीति पार्श्वस्थः, अथवा मिथ्यात्वादयो बन्धहेतवः पाशाः
पाशेषु तिष्ठतीति पाशस्थः,-

'सो पासत्थो मब्बे दुविहो देसे य होइ णाय
 व्वो । स'वमि णाणदंसणचरणाण जो उ पासमि
 ॥ १ ॥ देसमि य पासत्थो सिज्जायरऽभिहड राय
 पिंड वा । णियय च अग्गपिंड भुजति णिक्कारणेण
 च ॥२॥ कुलणिस्साण विहरइ ठवणकुलाणि य अकारणे
 विसइ । सग्गडिपलोयणाए गच्छइ तह सथव कुणई ॥३॥
 अवसन्न -सामाचार्यासेवने अवसन्नवदवसन्न , ओसन्नो
 ऽवि य दुविहो सव्वे देसे य तत्थ सव्वमि । उउपद्वपीड
 फल्गो ठवियगभोइ य णायव्वो ॥ १ ॥' देशवसन्नस्तु-
 'आवस्सगमज्झाए पडिलेहणज्जाणभिररऽभत्तहे । आग-
 मणे णिग्गमणे ठाणे य णिसीयणतुयहे ॥ १ ॥ आवस्स
 याइयाइ ण कर, करेइ अह्वावि हीणमहियाइ । गुरुय-
 ण बलाइ तहा भणिओ एसो य ओसन्नो ॥२॥ गोणो
 जहा चलतो मजइ समिल तु सोऽवि एमेव । गुरुवयण
 अकरेत्तो बलाइ कुणई व उस्सुणो ॥३॥ 'भवति कुशीला'

१ स पाश्वस्थो द्विविध -सर्वस्मिन् देशे च भवति ज्ञातव्य ।
 सर्वस्मिन् ज्ञातदर्शनचरणानां यस्तु पाश्वे । १॥ देश च पाश्वस्थ
 शटपातराभ्याहृते राजपिण्डं वा । नित्यं चाग्रपिण्डं भुजति
 निष्कारणेन च ॥२॥ कुलनिश्चया विहरति स्यापनाकुटानि चा
 कारणं विवशति । सखडीप्रलोकनया गच्छति तथा सस्तत्रं करो
 ति ॥३॥ अवसन्नोऽपि च द्विविध सर्वस्मिन् देशे च तत्र सर्व
 स्मिन् । ऋतुषट्वपीठफल्गु स्थापितभोजी च ज्ञातव्य ॥१॥ आ
 वश्यकस्याध्याययो प्रतिलेखनाया ध्याने भिषायाभक्तार्थे ।
 आगमने निगमने स्याने च निषीदने त्वग्यस्तने ॥२॥ आवश्य
 कादीनि न करोति अथवाऽपि करोति द्वीनाधिकानि (वा) । गुरुय
 चनबलात्तया भणित एव चावसन्न ॥२॥ गौयथा चलन् भनक्ति समि
 ला तु साऽप्येवमव । गुरुयचनमकुषन् घनात् करोति चावसन्न । ३॥

कुत्सित शीलमस्येति कुशील', - 'तिविधो होइ कुसीलो
 णाणे तह दसणे चरित्ते य । एसो अवदणिज्जो पन्नतो वी
 यरागेहिं १॥ णाणे णाणाचार जो उ विराहेट कालमा-
 ईयं । दसणे दसणाचार चरणकुसीलो इमो होट ॥ २ ॥
 कोउय भूईकम्मे पसिणापसिणे निमित्तमाजीवे । कक्क-
 रुण य लक्खण उवजीवट विज्जमताई ॥३॥ सोभग्गाइ
 निमित्त परेसि णवणाइ कोउय भणिय । जरियाइ भूटदाण
 भूईकम्मं विणिहिट्ट ॥४॥ सुविणयविज्जाकहिं आटग-
 णिघट्टियाइरुहिय वा । ज सामइ अन्नेसि पसिणापमिण
 हवइ णय ॥५॥ तीणाइ भायकहण होइ निमित्त इम तु आ
 जीव । जाइकुलमिप्पकम्मे तवगणसुत्ताइ सत्तविह ॥६॥
 कक्कुरुगा य माया णियहीण ज भणति त भणिय । श्री-
 लक्खणाइ लक्खण विज्जामताइया पण्डा ॥ ७ ॥ ' ' तथैव
 समक्त ' इति यथा पार्श्वस्थादयोऽवन्त्यास्तथाऽयमपि सम-
 क्तवत् ससक्त, त पार्श्वस्थादिक तपस्विनं वाऽऽसाय

१ त्रिविधो भवति कुशीलो ज्ञाने तथा दर्शने चारित्र्ये
 च । एषोऽप्युद्दनीय प्रज्ञप्तो दीतरामै ॥ १ ॥ ज्ञाने ज्ञानाचार
 यस्तु विराधयति कालादिकम् । दर्शने दर्शनाचारं चरणकुशीलो
 ऽयं भवति ॥२॥ कौतुक भूतिकर्म प्रश्नाप्रश्न निमित्तमाजीवम् ।
 कक्कुरुहुक्क ७ क्षण उपजीवति विद्यामन्त्रादीन् ॥३॥ सोभाग्या
 दिनिमित्त परेषा स्तपनादि कौतुक भणितम् । उवगितादये
 भूतिदानं भूतिकर्म विनिर्दिष्टम् ॥४॥ स्वप्नविद्याकथितमाइहिनी
 घण्टिकादिकथित वा । यत् शास्ति अ येभ्य प्रश्नाप्रश्न भवत्ये-
 तत् ॥५॥ अतीतादिभाषकथनं भवति निमित्तमिदं त्वाजीवनम् ।
 जाइकुलशिल्पकर्माणि तपोगणसूत्राणि सत्तविधम् ॥६॥ कक्कुरु-
 हुका च माया निवृत्त्या यद्गणति तद्गणितम् । श्रीलक्खणादि ७
 क्षण विद्यामन्त्रादिका प्रकटा ॥७॥

सन्निहितदोषगुण इत्यथ, आह च-“ससत्तो य इदानीं सा
 पुन गोभक्तलक्षण चेव । उच्छिष्टमणुच्छिष्ट ज किंची छुम्भई
 सव्व ॥१॥ एमेव य मूलुत्तरदोसा य गुणा य जत्तिया केइ ।
 ते तम्मिचि सन्निहिता ससत्तो भण्णई तम्हा ॥२॥ राय
 विदुसगमाई अहवावि णडो जहा उ वहरुवो । अहवा
 वि मेलगो जो हलिहरागाइ बहुवण्णो ॥३॥ एमेव जारि
 मेण सुद्धमसुद्धेण वाऽपि समिलइ । तारिमओ चिय
 होति ससत्तो भण्णई तम्हा ॥४॥ मो दुविकप्पो भणिओ
 जिणेहिं जियरागदोसमोहेहिं । एगो उ सक्किलिद्वो अस-
 किलिद्वो तहा अण्णो ॥५॥ पचाप्रवप्पवत्तो जो ग्वलु तिहि
 भारवेहि पडिबद्धो । इत्थिगिहिसक्किलिद्वो समत्तो सक्किलिद्वो
 डा।पासत्थाईण्णसु सविग्गोसु च जत्थ मिलती उतहि तारि-
 सओ भवइ पियधम्मो अहव इयरो उ । ७। एमो सक्किण्ट,
 ‘यथाछन्दोऽपि च’ यथाछन्द - यथेच्छयैवागमनिरपेक्ष प्र-
 वर्तते य स यथाछन्दोऽभिधीयते, उक्त च-“उत्सुतमा-
 यरतो उत्सुत चेव पन्नवेमाणो । एमो उ अहाच्छन्दो

१ समकथेदानीं स पुनर्गोभक्तलक्षणे चैव । उच्छिष्टम
 नुच्छिष्ट यत्किञ्चित् भिद्यते मयम् ॥ १ ॥ एवमेव च
 मूलोत्तरदोषाश्च गुणाश्च यावन्त केचन । ते तस्मिन्
 सन्निहिता ससत्तो भण्यन्ते तस्मात् ॥२॥ राजविदुषकादयोऽपि
 वाऽपि नरा यथा तु बहुरूप । अथवाऽपि मन्त्रो या हरिद्रा
 गादि बहुवर्ण ॥३॥ एवमय यादृशन शुद्धेनाशुद्धन वाऽपि स
 यस्ति । तादृश पथ भवति ससत्तो भण्यन्त तस्मात् ॥४॥ स
 द्विविकल्पो भणितो जिनैर्जितरागद्वेषमोहे । एवस्तु सक्किण्टोऽ
 सक्किलिद्वस्तथाऽय ॥५॥ पचाध्वप्रवृत्तो य ग्वलु त्रिभिर्गौरवै
 प्रतिबद्ध । स्त्रीगृहिभिर्भक्किलि समस्त सक्किण्ट स तु ॥६॥
 पाप्मस्यादिकपु सविग्गोसु च यत्र मिलति तु । तत्र तादृशा
 भवति प्रियधर्मा अथवा इतरम् ॥७॥ उ-सुतमाचरन् उत्सुतमेव

तत्रैव—

असुइ ठाणे पडिआ चपकमाला न कीरड सीसे ।
पासत्थाइठाणेषु वट्टमाणा तह अपुज्जा ॥२॥

अत्रोत्तरं—श्रीउपदेशमालाया ।

पासत्थो१सन्न२कुसील३नीअ४ससत्तजण५महाछद ६ ।
नाजण त सुविहिया सवपयत्तेण वज्जति ॥१॥

ननु साम्प्रतीना माधवः किं भवता पार्श्वस्था उच्य-
न्ते, अयसन्ना वा किं वा कुशीला, उत मम्मस्ता यद्वा
यथाच्छन्दा, तत्र यदि पार्श्वस्थास्तदा सर्वतो देशतो वा,
न तावत्सर्वतः तल्लक्षणं हि श्रीआचर्यके एव—

“सो पासत्थो दुविहो सव्वे देसे अ होइ नायवो ।
सव्वमि नाणदसण-चरणाण जो उ पासम्मि ॥१॥”

वृद्धा अपि तल्लक्षणमेवमाहुः—

इच्छाछदोति एगद्धा ॥१॥ उम्सुत्तमणुवदिट्ठं सच्छदविग-
प्पियं अणणुवाइ । परतत्ति पत्तित्ति णेओ डणमो अहाउदो
॥२॥ सच्छदमडविगप्पिय किंची सुहसायविगइपडिवहो ।
तिट्ठिगारवेहिं मज्जइ त जाणाही अहाछदं ॥३॥ ” एते
पार्श्वस्थादयोऽवन्दनीया, नर ?-जिनमते, न तु लोक
इति गार्थः ॥

प्रज्ञापयन् । पप तु यथाच्छद इच्छाछद इति पकार्यो ॥ १ ॥
उत्सृज्यमनुपदिष्टं सच्छन्दधिकल्पितमननुपाति । परतत्ति प्रयत्नयति
ज्ञेयोऽयं यथाच्छद ॥२॥ सच्छन्दमतिधिकल्पितं किञ्चित्सुख
सातविश्रुतिप्रतिपद्यते । प्रिभिर्गौरवैर्माधयति तं जानीहि यथाछ
न्दम् ॥ ३ ॥

“सनिहिमाहाकम्म जलफलकुसुमाइ सबसच्चित्त ।
 निच्चदुत्तिवार भोअण-विगइलवगाइ तवोल ॥१॥
 वत्थ दुप्पडिल्लेहिय-मपमाणसकन्निय दुकूलाइ ।
 सिज्जोवाणहवाहण-आऊहतवाइपत्ताइ ॥२॥
 सिरत्तुड खुरमुड रयहरमुहपत्तिधारण कज्जे ।
 एगागित्तभमण सच्छद चिट्ठिअ गीअ ॥३॥
 चेइयमठाइवास पूआरभाइ निच्चवासत्त ।
 देवाइ दवभोग जिणहरसालाइकारवण ॥४॥
 न्हाणुवट्ठणभूस ववहार गथसगह कील ।
 गामकुलाइममत्त थीनट्ट थीपसग च ॥

थीपरिग्गहो वावि” इति पाठ ॥५॥

निरयगइहेउजोइ-सनिमित्त तेगिच्छमतजोगाइ ।
 मिच्छाइरायसेउ नीयाणपि पावसाहिज्ज ॥६॥
 सुविहियसाहुपउस तप्पासे धम्मकम्मपडिसेह ।
 सासणपभावणाए मच्छरलउडाइरुलिकरण ॥७॥
 सीसोदराइफोडण-भट्ठित्त लोहहेउ गिहिधुणण ।
 जिणपडिमाकययिक्कय-उच्चाडणखुदकरणाइ ॥८॥
 थीकरफास वभे सदेहकलतरेण धणदाण ।
 वट्टडयसीसगहण नीयकुलस्सावि दवरेण ॥९॥
 सदावज्जपउत्तण-मुहुत्तदाणाइ सबलोआण ।

साखाइ गिहि घरे वा खज्जग यागाइ करणाइ ॥१०॥

जक्खाइ गुत्तदेवय-पूआ पूआवणाइमिच्छत्त ।

सम्मत्ताइनिसेह तेसिं मुल्लेण वा दाण ॥११॥

इय बहुहा सावज्जं जिणपडिकुट्ठ च गरहिअ लोए ।

जे सेवति कुरुम्म करिति कारिति निद्धम्मा ॥१२॥

इह परलोअहयाण सासणजसघाइण कुदिट्ठीण ।

कह जिणदसणमेसिं को वेसो किंच नमणाइ ॥१३॥

इत्यादि॥

न चैवविधलक्षणा एव साम्प्रतिकसाधवः सर्वेऽपि,
केषाचित्सम्प्रत्यपि सर्वशक्त्या यतिक्रियासु यतमानाना
यतीना दर्शनात् । अथ देशतः पार्श्वस्थास्तर्हि वदन्तु तल्ल-
क्षणम् । श्रीआवश्यके—

देसम्मि पासत्थो सिज्जायरभिहडरायपिंड च ।

नियय च अग्गपिंड भुजइ निक्कारणे चेव ॥१॥

कुलनिस्साए विहरइ ठवणकुलाणि अ अकारणे विसइ ।

सखडिपलोअणाए गच्छइ तह सथव कुणइ ॥२॥

इति श्री आवश्यकोक्त प्रसिद्धमेव ।

ननु एतत्सर्वं समुदित तल्लक्षण पृथग् २ वा, नैतावत्
पृथक् २, एव हि स्थूलभद्रादीनामपि कोशागृहस्थितौ च
तुर्मासी यावत् तद्गृह एवाहारग्रहणेन शय्यातरपिण्ड
दोषादेशपार्श्वस्थत्वप्रसङ्गः ।

यदुक्त- आवश्यकगृहदृष्टौ योगसंग्रहेषु—

‘थूलभदसामो तत्थेव गणिआधरे भिम्प गेणहइ’
 इति अथ समुदितमिति पक्षः, तर्हि साम्प्रतिकमाधुन्यपि
 केपुचिच्छय्यातराभ्याहतराजपिण्डग्रहणादिरूपसमुदित
 तल्लक्षणस्याभावात् कथं देशपार्श्वस्थत्वम् ? अनया दि
 शा अवसन्नादित्वमपि निषेध्यम्, किञ्च-सौम्य । किमेवं
 सुधा सम्यक्सिद्धात्तानभिज्ञोऽपि पार्श्वस्थत्वादिसोपारो
 पेण साम्प्रतिकसाधून् दृषयसि ? । यत श्रीनिशीये—
 सतगुणछायणा खलु परपरिवाच्यो अ होइ अलिय च ।
 धम्मे अ अरज्जमाणो साहुपउसे य ससारो ॥१॥

तत शृणु सम्यक् तच्च, मान्सयेमपहाय, यदि मोक्षा
 धर्मसि । शास्त्रे पुलकादयः पञ्च निर्ग्रन्थाउक्तास्तत्र यकुश
 कुशीलो सर्वतीर्थकराणां तीर्थं यावत् प्रवर्त्तते । तल्लक्षण
 चेदम्-श्रीभगवती २५ शतकपद्योदेशकार्थसंग्रहिण्याम् ।
 श्री अभयदेवसूरिरिक्तपञ्चनिर्ग्रन्थसंग्रहिण्यां, तथाहि--
 वउस सवलं कब्बुर-मेगट्ट तमिह जस्स चारित्त ।
 अइयारपकभावा सो वउसो होइ निग्गथो ॥१॥
 उवगरणसरीरेसु सदुहा दुविहो होइ पचविहो ।
 आभोग अणाभोगे अस्सबुडसबुडे सुट्टमे ॥२॥

१ यकुश शबल वधुरमिति ‘पकार्थ’ पञ्चाभिधेयं तदिति ताकुश
 यस्य चारित्र्यमतिचारपङ्कसद्भावात् । स यकुशो भवति
 निर्ग्रन्थः ॥ १ ॥

२ स यकुश उपकरण-शरीरभेदाद्वेधा । तत्र यक्षपात्राण्युपकर
 णविभूषणानुषत्तनशील उपकरणयकुश । वरचरणनम्रमुग्या
 दिदेहावयवविभूषणानुषत्तनशील शरीरयकुश । सविधिधा

जा उवगरणे वउसो सो धुवइ अपाउसेवि वत्थाइ ।
 इच्छइ य लणहयाइ किंचि विभूसाइ भुजइ य ॥३॥
 तंहपत्तदडयार्दघट्ट मट्ट सिणेहकयतेश्च ।
 धारेइ विभूसाए वहु च पत्थेइ उवगरण ॥४॥
 देहंवउसो अकज्जे करचणनहाइअ विभूसेड ।
 दुविहो वि इमो डडिं इच्छइ परिवारपभिडय ॥५॥
 पडिच्चतंवाइकय जस च पत्थेइ तम्मि तुस्सई य ।
 सुहसीलो नय वाढ जयइ अहोरत्तकिरियासु ॥६॥

ऽपि पञ्चधा तद्यथा—साधूनामकृत्यमेतदिति जानन कुर्व
 न्नाभोगयकुश १ । अजानन कुर्यन्ननाभोगयकुश २ । मूढ
 गुणैरुत्तरगुणैश्च संवृत कुर्वन् सधृतयकुश ३ । असंवृत
 कुशमधृतयकुश ४ । नेत्रनानिष्कामुत्पादिमलापनयन कुयन
 सूक्ष्मो भवति, ५ ॥ २ ॥

- १ उपकरणे या यकुशो भवति, सोऽप्रावृष्यपि यस्त्राणि धावय
 ति, इच्छति च प्रलक्षणानि' सूक्ष्माणि यस्त्राणि किञ्चिद्
 'विभूपाये' विभूपार्ये समुपभुङ्क्ते च ॥ ३ ॥
- २ तथा पात्रदण्डकादि घृष्ट खरपापाणादिना, मृष्ट प्रलक्षणा
 पाणादिना सुकुमालं कृत, तथा स्नेहादिना कृततेजस्क
 धारयति विभूपार्ये' विभूपार्ये यद्वा च प्रार्थयते उपकरणं ॥ ४ ॥
- ३ देहयकुश 'अकार्ये' कार्याभावेऽशुचिनेप्रधिकादि विना
 करचरणनगादिक विभूपयति । उपकरणशरीरयकुशो हि
 त्रिषोऽप्यय परिवार प्रश्रितिकामृद्धि इच्छति ॥ ५ ॥
- ४ पाण्डित्य तपआदिकृत यशश्च प्रार्थयते । 'तस्मिन् यशमि
 जाते सति 'तुष्यति' दृश्यति । सुयशील न च वाढ यत
 तऽहोरात्र 'कियासु' धर्मानुष्ठानेषु ॥ ६ ॥

‘थूलभट्टसामी तत्थेव गणिआधरे भिक्खु गेण्हइ’
इति अथ समुदितमिति पक्षः, तर्हि साम्प्रतिकसाधुष्वपि
केपुचिच्छयातराभ्याहतराजपिण्डग्रहणादिरूपसमुदित
तल्लक्षणस्याभावात् कथं देशपार्श्वस्थत्वम् ? अनया दि
शा अवसन्नादित्वमपि निषेधम्, किञ्च-सौम्य । किमेव
मुधा सम्यक्सिद्धात्तानभिजोऽपि पार्श्वस्थत्वादिदोषारो
पेण साम्प्रतिकसाधून् दूषयसि ? यतः श्रीनिशीये—
सतगुणल्लायणा खल्लु परपरिवाओ अ होइ अलिय च ।
धम्मे अ अरज्जमाणो साहुपउत्ते य ससारो ॥१॥

ततः शृणु सम्यक् तत्त्व, मा-सर्गमपहाय, यदि मोक्षा
र्ध्वसि । शास्त्रं पुलाकादयः पञ्च निर्ग्रन्थाउक्तास्तत्र वकुश
कुशीलौ सर्वतीर्थकराणां तीर्थं यावत् प्रवर्तते । तल्लक्षण
चेदम्-श्रीभगवती २५ शतकपटोद्देशकार्यसंग्रहिण्याम् ।
श्री अभवदेवसूरिकृतपञ्चनिर्ग्रन्थसंग्रहिण्या, तथाहि--
वउत्त सवलं कब्बुर-मेगट्ट तमिह जस्स चारित्त ।
अइयारपकभावा सो वउत्तो होइ निग्गथो ॥१॥
उवगरणसरीरेसु सदुहा दुविहो होइ पचविहो ।
आभोग अणाभोगे अस्सवुडसवुडे सुहुमे ॥२॥

१ वकुश शब्द कर्बुरमिति ‘पकार्थ’ पकार्थमिवेय तदिति तादृश
यस्य चारित्र्यमतिचारपङ्कसङ्गाथात् । स वकुशो भवति
निर्ग्रन्थ ॥ १ ॥

२ स वकुश उपकरण-शरीरभेदाद्वेधा । तत्र वक्त्रपात्राद्युपकर
णविभूषणानुवर्तनशील उपकरणवकुश । वरचरणनखमुखा
दिदंदावयवविभूषणानुवर्तनशील शरीरवकुश । सन्निविधा

जो उवगरणे वउसो सो धुवइ अपाउसेवि वत्थाइ ।
 इच्छइ य लणहयाइ किंचि विभूसाइ भुजइ य ॥३॥
 तंहपत्तदडयाईघट्ट मट्ट सिणेहकयतेअ ।
 धारेइ विभूसाए बहु च पत्थेइ उवगरण ॥४॥
 देहवउसो अकज्जे करचणनहाइअ विभूसेइ ।
 दुविहो वि इमो इड्ढिं इच्छइ परिवारपभिइय ॥५॥
 पडिच्चतंवाइकय जस च पत्थेइ तम्मि तुस्सई य ।
 सुहसीलो नय वाढ जयइ अहोरत्तकिरियासु ॥६॥

ऽपि पञ्चधा तथया—साधूनामकृत्यमेतदिति जानन कुर्व
 णाभोगयकुश १ । अजानन कुर्वन्नभोगयकुश २ । मूल
 गुणैरुत्तरगुणैश्च सवृत कुर्वन् सवृतयकुश ३ । असवृत
 कुवन्नसवृतयकुश ४ । नेत्रनात्तिकामुत्पादिमलापनयन कुर्वन्
 सूक्ष्मो भवति, ५ ॥ २ ॥

- १ उपकरणे यो यत्कुशो भवति, सोऽप्राप्यपि यन्त्राणि धावय
 ति, इच्छति च श्रलक्षणानि' सूक्ष्माणि यन्त्राणि किञ्चिद्
 'विभूपायै विभूपार्यै समुपभुङ्क्ते च ॥ ३ ॥
- २ तथा पात्रदण्डकादि पृष्टं स्वरपाषाणादिना, मृष्ट श्रलक्षणपा
 षाणादिना सुकुमाल कृत, तथा स्नेहादिना कृततेजस्क
 धारयति विभूपायै' विभूपार्यै धहु च प्रार्थयते उपकरण॥४॥
- ३ देहयकुश 'अकार्यै' कार्याभावेऽशुचिनेत्रविकारादि विना
 करचरणनयादिक विभूषयति । उपकरणशरीरयकुशो हि
 विधोऽप्यय परिवार प्रभृतिकामृद्धि इच्छति ॥ ५ ॥
- ४ पाण्डित्य तपआदिकृत यशश्च 'प्रार्थयते । 'तस्मिन् यशसि
 जाते सति 'तुष्यति' हृष्यति । सुखशील न च याढ यत
 तऽहोरात्र 'वियासु' धर्मानुष्ठानेषु ॥ ६ ॥

'परिवारो य असजम अविपित्तो होइ किंचि एयस्स ।
 घसिअपाथ्यो तिछाइ मसिण्णियो कत्तरि य केसो ॥७॥
 तेह देससव्यछेआ-रिणहिं सबलेहिं संजुओ वउसो ।
 मोहकखयट्ठमव्भुट्ठियो अ सुत्तंमि भणिय्य च ॥८॥
 उंवगरणदेहचुम्खा रिठी जसगारयासिआ निच्च ।
 घहुसबलछेअजुत्ता निग्गथा पाउसा भणिया ॥९॥
 आंभोगे जाणतो करेइ दोस अजाणमणभोगे ।
 मूळुत्तरेहिं सबुड-विवरीय असबुडो होइ ॥१०॥
 अँच्छि मुहमज्जमाणो होइ अहासुहमओ तहा वउसो
 सील चरणं त जस्स कुच्छिय सो इह कृसीलो ॥११॥

- १ पतम्य परिवार असयम असयमधान अविपित्त घस पाथादिस्नेहावपृग्भूत 'घसिअपाआ' इति पणितपाद तै लादिना ममृणित वसितपेश ॥ ७ ॥
- २ तथा दशचोदसयच्छेदार्हं शयन्धारिप्र संयुतो यकुशो मोहभयार्थमभ्युत्थित खूये भणितं च ॥ ८ ॥
- ३ उपकरणदहशुद्धा क्रद्धियश सागागारवाधिता अविपित्तपरिधाराच्छदयोग्यशयलधारिप्रयुक्ता निग्रम्या यकुशा भणिता ॥ ९ ॥
- ४ साधूनामदृश्यमेतदिति जानन् कुयन्ताभोगयकुश १ । अजानन् कुयन्ताभोगयकुश २ । मूलेतरगुणयुक्ता लोकेऽपि ज्ञातदोष संयुतयकुश ३ । विपरीतो लोच प्रयत्नदोषोऽसंयुतयकुश ४ ॥ १० ॥
- ५ अभिमृशादिमाजयन् नेत्रमगधपायन् ययामूक्षमयकुश ६ । शीलं चरणं तद्यस्य कुत्सितं स इह कुशील ॥ ११ ॥

१ पडिसेवणाकसाए दुहा कुसीलो दुहा वि पचविहो ।
 नाणे दसणचरणे तवे अहसुहुमए चेव ॥१२॥
 इह नाणाइकुसीलो उवजीव होइ नाणपभिईए ।
 अह सुहुमो पुण तस्स एस तवस्सि त्ति ससाए ॥१३॥
 जो नाणदसणतवे अणुजुजइ कोहमाणमायाहिं ।
 सो नाणाइकुसीलो कसायओ होइ नायव्वो ॥१४॥
 चौरित्तम्मि कुसीलो कसायओ जो पयच्छई साव ।
 मणसा कोहाईए निसेवय हो अहा सुहुमो ॥१५॥
 अहवा वि कसाएहिं नाणाईए विराहओ जो य ।
 सो नाणाइकुसीलो नेओ वक्खाणभेएण ॥१६॥
 मूलुत्तरगुणविसया पडिसेवासेवए पुलाए अ ।
 उत्तरगुणेषु वउसो सेसा पडिसेवणारहिआ ॥१७॥ ”

- १ स कुशीलो विपरीताऽऽराधना प्रतिसेवना तथा कुशील
- १ कपाये सञ्जलनोदयादिरूपे कुशील कपायकुशील २ ॥१२॥
- २ द्विधापि पञ्चधा ज्ञान दशम चारित्र्य तपो विषयो यथासूक्ष्माश्च ॥
- ३ इह ज्ञानादिकुशीलो ज्ञानदर्शनचारित्र्यतपाभ्युपजीयस्तत्तत्प्रति
सेवना कुशील । एष तु तपस्वीत्यादिप्रशमया यस्तुष्यति
स यथासूक्ष्म प्रतिसेवना कुशील ॥ १४ ॥
- ४ तथा ज्ञानदशानतपानि य मञ्जलनकपायोदययुक्त स्वस्व-
विषये व्यापारयति स तत्तत्कपायकुशीलो ज्ञातव्य ॥१-॥
- ५ चारित्र्यकुशील न य कपायाविष्ट शाप प्रयच्छति । मन
सा प्रोधादीन्निषेधन यथामूक्षमकपायकुशील ॥ १६ ॥
- ६ मूलगुणा प्राणातिपातविरमणादय, दशविध प्रत्याख्याता
दयस्त्वत्तरगुणा तद्विषया प्रतिसेवा मूलोत्तरगुणप्रतिसेवा
तस्या आसेवक पुलाक प्रतिसेवा कुशीलश्च । यदुह उत्त-
रगुणप्रतिसेवक । शेषाः प्रतिसेवनारहिता ॥ १७ ॥

अत्र मूलगुणान्तरगुणविषया विराधना पुलके, प्रति
सेवना कुशीले च, उत्तरगुणविषया च बकुशे, शेषा
प्रतिसेवना रहिता, इति श्रीउत्तराभ्ययनवृहद्वृत्तावपि पष्ठा-
ध्ययनेऽयमर्थं सविस्तरमुक्तोऽस्ति । तथा तत्रैव बकुशो
त्रिविध, उपकरण बकुश शरीरबकुशश्च तत्रोपकर-
णाभिष्वस्तचित्तो त्रिविधविचित्रमहाधनोपकरणपरिग्र-
हयुक्तः, विशेषयुक्तोपकरणकाङ्क्षायुक्तो नित्य तत्प्रति
कारसेवी भिक्षुम्पकरणबकुशो भवति ।

शरीराभिष्वस्तचित्तो करचरणनग्यमुग्गादिदेहा
ययवविभूषानुवर्त्तनशील शरीरबकुश । प्रतिसेवना
कुशीलो मूलगुणान् विराधयन् उत्तरगुणेषु काञ्चिद्विरा-
धना प्रतिसेवन्ते । भगवतीसूत्रे तु,

बकुसेणं पुच्छा? “जाव णो मूलगुणपडिसेवए होज्जा”
‘ पडिसेवणा कुशीलो जहा पुलाए ’

अत्र च यत्पुलाकादीना मूलोत्तरगुणविराधकत्वेऽपि नि-
ग्रन्थत्वमुक्तं, तज्जघन्यजग्रन्यतरोत्कृष्टोत्कृष्टतरादिभेदतः
सयमस्थानानामसङ्ख्यतया तदात्मकतया च चारित्रपरि-
णतेरिति भावनीयम्, इति श्री उत्तराभ्ययनवृहद्वृत्तौ त-
स्मादल पार्श्वस्यादिलक्षणगवेपणक्लेशेन, किन्तु कालोचि-
तयतनया यतमाना साधवो बकुशकुशीलत्व न व्यभि-
चरन्तीति वन्द्या एव । यदुक्तं श्रीजिनवल्लभसूरिभिर्द्वाद-
शकुलक्या-

कालाइदोसओ जइवि कह वि दीसति तारिसा न जई
सवरथ तह वि नतिथत्ति नेव कृज्जा अणासास॥१॥यत्त -

कुग्गह कलकरहिश्चा जहसत्ति जहागम च जयमाणा ।
जेण विसुद्धचरित्तत्ति वुत्तमरिहतसमयम्मि ॥२॥

सम्मत्तनाणचरणा-नुवाइ आणाणुग च ज जत्थ ।
जाणिज्जा गुण त तत्थ पूअए परमभत्तीए ॥३॥ इति

व्यवहारप्रथमोद्देशकेऽपि--

चोअग छक्कायाण तु सजमे जोणुधावए ताव (जाव) ।
मूलगुणउत्तरगुणो दोषिणवि अणुधावए (ताव) ॥२॥

अत्र वृत्ति - हे नोदक । यात्पट्पट्जीवनिकायेषु समयः
प्रवन्नेन वर्तते । तावन्मूलगुणा उत्तरगुणाश्च द्वयेऽप्येतेऽ
नुधावन्ति वर्तन्ते इति । न च पार्वस्थादीनामपि सर्वथा
अवन्यत्वम् । आगमे तु—

कारणे जाते प्रकटप्रतिसेविनामपि वन्यत्वाभिधानात् ।
तदुक्तमाश्रये--

मुक्कधुरा सपागड-सेवी चरणकरणपञ्चभट्टे ।

१ व्याख्या—धू समयधु परिगृह्यते मुक्ता-परित्यक्ता धूर्येनेति
समाम सम्प्रकट—प्रथमनोपघातनिरपेक्षमेव मूर्गेतरगुणजाल
सेवितु शीलमस्येति सम्प्रकटसेवी चेति विग्रह, तथा चर्धत इति
चरणं प्रतादिदृक्षणं क्रियत इति । करणं पिण्डविशुद्ध्यादिलभणं
चरणकरणभ्यां प्रक्षेपेण भट्ट अपेतद्वरणकरणप्रभट्ट, मुक्कधू न
म्प्रकटसेवी चासौ चरणकरणप्रभट्टश्चेति समासस्तस्मिन्, प्राकृत
शैल्या अकारेकारयोर्दधित्वम्, ॥

लिङ्गावसेसमिते ज कीरइ न पुणो वुच्छ ॥१॥

वांयाइ नमुम्कारो हत्थुस्सेहो अ सीसनमण च ।

सपुच्छणऽच्छण छोभवदण वदण वावि ॥२॥

एँआइ अकुव्वतो जहारिह अरिहदेसिए मग्गे ।

न भवइ पवयणभत्ती अमत्तिमताइआ दोसा ॥३॥

१ इत्यस्मूत विज्ञापशेषमात्रे केवलप्रत्यलिङ्गयुक्ते च क्रियते किमपि तत्पुनरिदमे पुन शब्दा विशेषणाय, किं विशेषयति?—कारणापेक्षे कारणमाश्रित्य यस्मिन्नेतत् तद्वक्ष्ये—अभिधास्ये, कारणाभाषपक्षे तु प्रतिषेध कृत एव विशेषणसाधन्य तु मुक्तधूरपि यदाचित्सम्प्रत्यक्षेण न भवत्यपि अतस्तद्ग्रहण सम्प्रत्यक्षेण चरणकरणप्रसङ्ग एवेति स्वरूपत्रय नमिति गायर्थे

२ न्याय्या 'वायापत्ति निगमभूम्यादौ बुद्धस्य वाचाभिलाष क्रियते हे देवदत्त ! कोदुशस्त्वमित्यादिभण, गुरुवर पुद्गलकार्यपेक्ष वा तस्यैव नमोद्वान्ति नमस्कार क्रियते—हे देवदत्त ! तस्मिन्ने एव स्वश्रोत्ररविशेषकरणे पुद्गलत्रयभेद प्राक्तनोपचारानुवृत्तिश्च द्रष्टव्या इत्युक्तहो यत्ति आभ्यापनमस्कार गम हस्तोच्छ्रयश्च क्रियते, सीसनमण च शिरसा उत्तमाङ्गेन नमन शिरोनमन च क्रियते, तथा 'संशुद्धं' कुशं भवत इत्यादि, अनुस्वारलोपोऽत्र द्रष्टव्य 'अकुच्छण ति त—[दूषमातस्त] तस्मिन्निधावाप्तन यच्चित्कालमिति एव तावद्बहिर्दृष्टस्य विधि, कारणविशेषत पु स्तम्प्रतिश्रयमपि गम्यते तथाप्येव एव विधि नवर 'छोभवदण' ति आरभत्या छोभवद्वन्ति क्रियते वदण वाऽपि परिशुद्धे वा वदन्तिमिति गायार्थे

३ व्याख्या—पतानि'वादनमस्वारादीनि वपाद्योत्कटनयाऽकुपत अनुस्वारोऽत्रालाक्षणिश्च 'ययार्ह' यथायोगमहर्षिते सांगे न भवति प्रपञ्चनमिति तत किमित्यत्र आह—अमत्तिमताइ आ दोसा प्रादुर्गतशून्याऽमकृत्यादयो दवा आदिशब्दान् स्वार्यं प्रशब्दनादय इति गायार्थे ॥

नन्वेतत्साधूनाश्रित्य, ननु आद्वान् । नैव । यतः—
 आद्वजीतकल्पे,

उत्पन्नकारणस्मी वदणाय जो न कुज्ज दुविहपि ।

पासत्थाईयाण उग्घाया तस्स चत्तारि ॥ ४ ॥

इति आद्वजीतकल्पे आद्वानाश्रित्य भणनात् । ननु किं
 नाम कारणेन आद्वोऽपि पार्श्वस्थादीन् वन्दते । उच्यते ज्ञाना-
 दिग्रहणरूपग्रहणशिक्षाऽऽवश्यकविध्यादिशिक्षणरूपाऽऽसे
 वनाशिक्षे कारणतयोक्ते एवागमे-यदुक्त श्रीव्यवहारे
 प्रथमोद्देशकान्ते—

चोयइ से परिवार अकरेमाणे भणेइ वा सड्डे ।

अव्वुच्छित्ति करस्स उ सुअभत्तीए कुणह पूअ ॥१॥

इत्यादि एतद्व्याख्या-प्रथमतः ' से ' तस्यालोचनाहं
 स्य परिवार वैयाघ्रस्यादिकमकुर्वन्त चोदयति शिक्षयति ।
 तथा ग्रहणासेऽनानिष्णात एतत्त एतदस्य विनयवैयाघ्र-
 त्यादिकं कियमाण महानिर्जराहेतुरिति । एवमपि शिक्ष-
 माणो यदि न करोति । ततस्तस्मिन्नकुर्वाणे स्वयमहारादीन्
 त्पादयति । अथ स्वयं शुद्ध प्रायोग्यमाहारादिकं न लभते ।
 ततः आद्वान् भणति ज्ञापयति प्रज्ञाप्य च तेभ्योऽक-
 ल्पिकमपि यतनया सम्पादयति । न च वाच्य तस्यैव कु-
 कुर्वन्त कथं न दोषो, यत आह—'अव्वोच्छित्ती'त्यादि अ-
 व्यवच्छित्तिकरणस्य पार्श्वस्थादे श्रुतभक्त्या हेतुभूतयाऽ
 कल्पिकस्याप्याहारादे श्रुतभक्त्या पूजा कुरुत ययं । न
 च तत्र दोष एवमत्रापि । इयमत्र भावना यथा कारणे
 पार्श्वस्थादीना समीपे सुधर्म्यं च गृह्णानोऽकल्पिकमा-

हारादिक यतनया तदर्थं प्रतिसेवमान शुद्धा, ग्रह
णशिक्षाया, क्रियमाणत्वादेवमालाचनार्हस्यापि निमित्त
प्रतिसेवमान' शुद्ध एव, आसेवनाशिक्षायास्तत्समीपे
क्रियमाणत्वादिति । उपदेशमालायामपि —

“सुगईसगपईव नाणदितस्स हुज्ज किमदेय ।

जह त पुलिदण्ण दिन्न सिवगस्स नियगच्छि ॥१॥इति

ननु तत्रैव ।

आलापो मयासो विसमो सथगा पसगो अ ।

हीणायरेहिं सम, सवजिणिदेहिं पडिकुट्ठा ॥१॥

इति वचनार्थं सह आलापाद्यपि त्यज्यते,
तेषां पार्श्वे ज्ञानग्रहणादि कथं युज्यते ।

उच्यते यदि तेभ्योऽधिकगुणा साधवो लभ्यन्ते ? तदा न
युज्यते एव तेषां पार्श्वे ज्ञानग्रहणादि । तदभावे तु तेषां
मपि पार्श्वे ज्ञानग्रहणादि युक्तमेवागमयामाण्यात् । यदि
हि पदार्थं द्वादशवर्षं सुगुणं प्रतीक्षते साऽपि आलोचना
गुर्वभावे पार्श्वस्थादिपार्श्वे ग्राह्यनगोक्ता जीवनकल्पे —

आयरिआइ सगच्छे समोडअ इअरगीअपासत्थे ।

सारुवी पच्छाकड देवयपडिमा अरिह सिद्धे ॥१॥

१ व्याख्या — ‘ सुगई इति ’ सद्गतिमात्ररूपा तस्या माग
पण्यास्तत्प्रकाशनन प्रदीप दीपसदृशमेतादृश ज्ञान, शायते परि
च्छिद्यते पस्तवनेनेति ज्ञान, अत्र धृतज्ञान ग्राह्यम् तद्वदज्ञानं शा
नमप्यती ‘ हुज्ज इति ’ भवेत्किमदयम् ? यथायथा यदि ज्ञानदाता
जीवि । मागयति तदा सुशिष्येण तदपि दयमित्यर्थः,

इत्यादिजीतकल्पवचनप्रामाण्यात् । तदानीं प्रतिदिन-
विधेयाऽऽवश्यकविधिशिक्षणादि तत्पाद्वै सुतरा कार्य,
शुद्धचारित्र्यभावे ।

नन्वेव पश्चात्कृतादीनामपि चन्द्यत्व स्यात्तेषामपि आ-
लोचनाधिकारेऽधिकृतत्वात्, नैव, तेषां साधुवेपाभावात् ।
साधुवेपाभावे हि प्रत्येकबुद्धादिरपि न चन्द्यः स्यात्किं पुन-
रितरः ।

यदुक्त श्रीपञ्चकल्पे—

एव तु दव्वलिंग भावे समणत्तण तु णायव्व ।
को उ गुणो दव्वलिंगे भण्णति इणमो सुणसु वोच्छ॥
सक्कारवदणनमसणा य पूआ य लिंग कप्पम्मि ।
पत्तेयबुद्धमादी लिंगे छउमत्थतो गहण ॥२॥
वत्थासणसक्कारो वदण अब्भुट्ठाणं तु णायव्व ।
पणिवाओ उ णमंसण—सतगुणकित्तणा पूआ ॥३॥
दट्ठूण दव्वलिंग कुव्वते ताणि इदमाइवि ।
लिंगम्मि अविज्जते न नज्जती एस विरओत्ति ॥४॥
पत्तेयबुद्धो जाव उ गिहिलिगी अहव अन्नलिगी उ ।
देवावि ता ण पूयति मा पुज्ज होहिति कुलिंग ॥५॥

ननु महानिशीये—

जीवे सम्मग्गमोइन्ने घोरवीरतव चरे ।

अचयतो इमे पच सव्व कुज्जा निरत्थय ॥१॥

कुसीलोसन्नपासत्थे सच्छदे सवले तहा ।

दिछीए वि इमे पच -गोयमा । न निरिक्खए ॥२॥

तथा -पचे एसु महापावे जो न वजिज्ज गोयमा । ।

सलावाईहि कुसीलाई भमिही सो सुमई जहा ॥३॥

इति श्रीमहानिशीये तेषा दर्शनमात्रमपि निषिध्य-
ते । तत्कथ तेषां पाश्चै ज्ञानग्रहणादि युज्यते । सत्यं,
तेषा दर्शनमूत्सूत्राणामेव तत्रापि निषिद्ध नायेषां । य

तस्तत्रैवाधिकारे अन्तरा ण्ता गाथा सन्ति ॥

सव्वन्नुदेसिथ मग्ग सव्वदुक्खपणासणं ।

सायागारवगुरुए अन्नहा भणिउमुज्झए ॥१॥

पयमक्खरम्मि जो एग सव्वन्नूहिं पवेइथ ।

न रोइज्ज अन्नहा भासे मिच्छदिछी स निच्छिअ ॥२॥

एव नाऊण ससग्गि दरिसर्णालावसथव ।

सवास च हिआकखी सव्वोवाएहि वज्जए ॥३॥ इ०

किञ्च-श्रीमहानिशीयेऽतिपरिणामकानामपि परम-
संवेगजनकतया भयवाक्यान्त्येव प्रायो दृश्यन्ते । यथा-
गोयमा । जे केई अणोवहाणेण सुअनाणंमहीअति ।

जाव समणुजाणति, तेण महापावकम्मे मह-
त्तो, सुपसत्थनाणस्सासायण कुठवति । तथा-जेण
केई न'इच्छिज्जा एअतण अविणउवहाणेण चेव प-
चमगलाईसुअनाणस्समहिज्जणे अज्झावेइ वा अ-

ज्ज्ञावयमाणस्त वा अणुन्न पयाइ । से णं न भवि-
 ज्जा पियधम्मे दढधम्मे भत्तिजुए, हीलिज्जा सुत्त
 अत्थ तदुभय, हीलिज्जा गुरु, आसाइज्जा अईआ-
 णागयवट्टमाणतित्थयरे, आसाइज्जा आयरियउव-
 ज्झायसाहुणो, जेणं आसाइज्जा सुअनाणमिति ।
 इत्यादि तत्रैव तृतीयाध्ययने । इति युष्माकमपि विनयो-
 पधान-चहनादिविधिमविधाय पञ्चमङ्गलाद्यधीयानानां म-
 हापापत्वेनातीतानागतवर्त्तमानतीर्थकराशातनाकारित्वेना
 द्रष्टव्यमेव स्यादिति । यच्चिन्त्यते परस्मिन् तदायाति स्व
 स्मिन्निति न्याय एवोपढौकते । कथञ्चैवं भक्तपरिज्ञायाम्-
 अन्नाणी विहु गोवो आराहिता गथ्यो नमुक्कार ।
 चपाएसिष्ठिसुठं सुदसणो विस्सुथो जाथो ॥१॥

इति । आवश्यक—

इह लोगम्मि तिदढी सा दिव्व माउगिवणमेव ।
 परलोइ चडपिंगल-हुडिअजक्खो थ दिष्ठता ॥१॥

इत्यावश्यके चोक्त कथ सङ्गच्छते । अनुपधानेनापि
 नमस्कार पाठिनां सुगतिप्रतिपादनात् । किञ्च श्रीमहानि-
 शीये स्वल्पेऽपि प्रमादे साधोः कुशीलत्वोक्तेस्तस्य च त्व
 दभिसन्धिनाऽचारिभ्रित्वात् सर्वागमोक्तं साधोः प्रमत्ता-
 प्रमत्तरूपं गुणस्थानकद्वय कथ सङ्गच्छते ? । यदि च कु
 शीलादीनामेकान्तेनाचारिभ्रतत्वं सम्मतं स्यात् , तदा त-
 त्रैव महानिशीये गणाधिपत्ययोग्यगुरुगुणानुत्तवा,

“ઉઠ્ઠ પુલ્છા ગોયમા ! તઓ પરેણ ઉઠ્ઠ હાય-
માણે કાલસમણ તત્થણ જે કેહ્ છત્કાયસમારભવિ-
વજ્ઞી, સે ણ ધન્ને પુન્ને વદે પુજ્જે નમસણિજ્જે ”

इति पञ्चमाध्ययने पट्कायसमारम्भविवर्जिनामपि
कथं पूज्यत्वमवादि । तथा श्रीपञ्चकल्पेऽपि—

दसण नाण चरित्त तव विणय जत्थ जत्तिअ पासे ।
जिणपन्नत्त भत्तीइ पूअए त तहा पाय ॥१॥

अपि च-अवन्धमध्योक्तकुशीलस्य निर्ग्रन्थमध्योक्तकु-
शीलस्य च लक्षणे विचायमाणे एकत्वमेव दृश्यते । तथा
हि-अवन्धकुशीलः श्रीआचर्यके ज्ञानदर्शनचारित्र्याचा
रविराधकभेदात् त्रिविध उक्त । श्रीमहानिशीये तु—

“ अणेગહા કુસીલે, ત જહા-નાણકુસીલે ૧
દસણકુસીલે ૨ ચારિત્તકુસીલે ૩ તવકુસીલે વીરિય-
કુસીલે ઇતિ ”

निर्ग्रन्थमध्योक्तकुशीलश्च श्रीभगवत्पा ज्ञान
दर्शनचारित्र्यतपसा विराधको मनसा क्रोधाद्यासेवकश्च
पञ्चधोक्त । एव च ज्ञानदर्शनचारित्र्याणि विराधयन्
कुशील इत्युच्यते । इति तत्त्वतो द्वयोरपि लक्षणमेक-
मेव । श्रीमहानिशीये च—

एव अट्ठरसण्ह सीलंगसहस्साण जो जत्थ पण
पमत्ते भविज्जा । सે ण तेण पमायदोसे ण कुसीलेणो य ।

इति सूक्ष्मविराधकस्याप्यवन्धकुशीलत्वेनोक्तैर्बकु-
णकुशीलानां निर्ग्रन्थानामपि श्रीभगवत्यामुत्तरगुणज्ञा-
नादिविराधकत्वेनोक्तानां कथं नावन्धकुशीलत्वं, तेषां
च तथात्वे शासनोच्छेद एव । यतः—

न विणा तित्थ निअठेहिं नातित्था य निअठया ।
छक्कायसजमो जाव ताव अणुसज्जणा दुण्ह ॥१॥
सव्वजिणाण निच्च वउसकुसीलेहिं वट्टए तित्थ ॥

इति ततः पार्श्वस्थादीनामेकान्तेनावन्धत्वा-
क्षराणि भयवाक्यतयैव स्वीकर्तव्यानि, नमस्कारानुप-
धानवाक्यवत्, भयवाक्य च श्रुत्वा मन्दसंवेगोऽपि
तीव्रश्रद्धा स्यात् । एवं च—

पासत्थो ओसन्नो० ॥ १ ॥

कुसीलोसन्नपासत्थो सच्छदे सिढिले तहा ।

दिट्ठोए वि इमे पच गोयमा । न निरिक्खए ॥२॥

असुइट्ठाणे अडिआ० ॥ ३ ॥ इत्यादि

वाक्यानि भयवाक्यत्वेन पार्श्वस्थत्वादिकारणश-
य्यातरपिण्डदानादित्याजनपराणि पार्श्वस्थादिसंसर्गनि-
षेधनपराणि च बोद्धव्यानि ।

नतु तेषां सर्वथा अवन्धत्वख्यापनपराणि । यथा हि
लोके दुर्विनीत पुत्रादिक प्रति एतस्य भोजनं न दातव्य-
मित्यादिवाक्यानि दुर्विनयशिक्षणपराणि नतु भो-
जननिषेधपराणि । यतः श्रीधर्मरत्नप्रकरणे—

विहि'उज्जम वणणय भय उस्तग्ग ववायतदुभयगयाइ।

सुत्ताइ बहुविहाइ समय गभीरभावाइ ॥ १ ॥

१टीका—विधिशोधमश्च वर्णकश्च भय चोत्सगश्चापवादश्च तदुभयं चेति द्वन्द्वः, तस्य च स्वप्नप्रधानत्वाद्गतानीनि प्रत्येकमभिमवध्यते । सूत्राणि च विशेष्याणि । ननश्च योज्यते कानिचिद्विधिगता नि सूत्राणि समये सन्ति । यथा—“सपत्ते भिक्खुकालंमि असम तो अमुच्छिओ । इमेण कमजोएण भत्तपाणं गयेमए । १ ” इत्यादीनि पिण्डग्रहणविधिज्ञापकानि । उद्यमसूत्राणि—“दुमपत्तए पडुयए जहा निवडइ राइगणाण अघए । एव मणुयाण जीविय समय गोयम ? मा पमायए ॥ १ ” इत्यादीनि । तथा—“घदइ उभओ कालपि चेइयाह ययथुईपरमो । जिणवरपटिमा घाधूयपु प्पफगपच्चणे जुत्तो ॥१॥” कालनिरूपणस्योद्यमहेतुत्वात् पुनरप्य दाऽपि चैत्यवदन न धर्मायेति । वणकसूत्राणि चरितानुवादरूपाणि । यथा—द्रौपद्या पूरुषपञ्चकस्य वरमालानिक्षेपः, ज्ञानाधर्मकयात्र-द्वेषु नगरादिवर्णकरूपाणि च वणकसूत्राणि । भयसूत्राणि नारकादिदुःखदर्शकानि । उक्तं च—“नरएसु मसर्काहराइवक्खणं ज पसि द्विमेत्तेण । भयहेउ इहर तेसि वेउव्वियभावओ न तय ॥ १ ॥ ” अथवा दुःखविपाकेषु पापकारिणां चरितस्थनानि भयसूत्राणि । तद्भयात्प्राणिना पापनिवृत्तिसम्भवात् । उत्सर्गसूत्राणि—“इत्थेसि छण्ह जीवनिकायाणं नेव सय दढ समारभेज्जा ॥ ” इत्यादिपह जीवनिकापरसाविधायकानि । अपवादसूत्राणि प्रायश्छेदग्रन्थमभ्यानि । यथा—“न यालभेज्जा निउण सहाय गुणाहिय वा गुणओ सम वा । एवकोवि पावाइ विवज्जयनो विहरैज्ज कामेसु असज्ज

एसि विसयविभाग अमुणतो नाणवरणकम्मुदया ।
मुज्झइ जीवो ततो सपरेसिमसग्गह जणइ ॥२॥

इति । किञ्च-यदि पार्श्वस्थादिसङ्गतिनिषेधकवाक्या-
नि, न भयवाक्यतया अङ्गी क्रियन्ते, किन्तु विधि
वाक्यतयैव । तदानीं श्रीआवश्यकै श्रीसम्यक्त्वदंडकै तद-
तीचारपञ्चके च परतीर्थिकाणामालापान्नदानप्रशसादि-
वर्जनवत्पार्श्वस्थादीनामपि तद्वर्जनं कृतमभविष्यत् । चतु-
र्विधमिध्यात्वे च लोकोत्तरं गुरुगत मिध्यात्व, (लिङ्गधा-
रिस्वरूप) तथाहि—

“दगपाण पुप्फफल अणेसणिज्ज गिहत्थकिञ्चाइ ।
अजया पडिसेवती जइ वेसविडवगा नवर ॥१॥”
उसन्नया अवोही पवयण उवभावणा य बोहिअो ।

माणो १ ॥ ” इत्यादीन्यपि । तदुभयसूत्राणि येषूत्सर्गाववादी
युगपत्कथ्येते । यथा-“अट्टज्झाणाभाषे सम्भं अहियासियव्वो
वाही । तव्भावम्मि उ विहिणा पडियारपवत्तणं नेय ॥१॥ ” एवं
‘सूत्राणि बहुविधानि’ स्वसमयपरसमयनिश्चयव्यवहारज्ञानक्रियादिना
नयमतप्रकाशकानि ‘समये’ सिद्धान्ते ‘गम्भीरभावानि’ महामतिग-
म्याभिप्रायाणि सन्तीति शेषः ॥ १ ॥

१ व्या०—‘दगपाण इति’ दगपाण शब्देन मचित्तजलपान
पुष्पं जात्यादीनां, फलमात्रादीनां, ‘अणेसणिज्ज इति’ आधाव
मादिदोषदुष्टमाहारादि, अयता असयता, प्रतिसेवते प्रतिकूलमा
चरन्ति, नवर वेषल ते वेषविडवका पय, न तु स्वल्पमपि
परमार्थसाधका इत्यर्थः ॥

२ व्या० उसन्नया इति’ यथावृक्षानां भ्रष्टाचाराणामयस्रप्रता
पराभयो भवति, अवोधिर्धर्मप्रपञ्चभाष स्यात् । यत प्रवचनस्य,

ओसन्नो वि वर पिहु पवयण उवभावणापरमो ॥२॥
 गुणहीणो गुणरयणा-यरेसु जो कुणइ तुल्लमप्पाण ।
 सुतवस्सिणो अ हीलइ सम्मत्त कोमल तस्स ॥३॥
 उसन्नस्स गिहिस्स व जिणपवयणतिव्वभावियमइस्स ।
 कीरइ ज अणवज्ज दढसम्मत्तस्स वत्थासु ॥ ४ ॥
 पासत्थोसन्नकुशील-नायससत्त जण महाछंद ।

१ शासनस्योद्गायनाया प्रभाषनाया वद्विताया सत्या याधिरूप
 फलं भवति ननु प्रवचनहीलनाया कृतायामित्यर्थः । 'उसन्नो वि' इति
 अयसन्नोऽपि कर्मपारवश्येन शिष्यलक्षणायाऽपि वरं धत्ते, यदि
 'पिहु'ति पृथुपृथुतर यथास्यात्तथा प्रवचनस्य शासनस्याद्गायना
 प्रभाषना शामेति यावत्, तस्या परम प्रधानो भवति, व्याख्या
 नादिना शासनप्रभावज्ञोऽयसन्नोऽपि धरमिति ॥

२ व्या० 'गुणहीणो इति' गुणमन्धारिणादिना हानं यतावृशो
 गुणरत्नाकरैर्गुणसमुद्गै साधुभिः सार्धं यः स्वकीयमात्मानं तुल्य
 करोति, ययमपि साधव इति मन्यन्ते, तस्य पुरवस्य सम्यक्त्व
 कोमलमक्षरमर्थात्म मिथ्यावृष्टिरित्यर्थः ॥

३ व्या० उसन्नस्सेति अयसन्नस्य पाप्मवस्थादिकस्य चाऽयथा
 गृहस्यस्य कीदृशस्य ? जिनगतीधकरस्तस्य प्रवचने सिद्धाते
 धर्मेण सीमाभाविता मतिर्यस्य नन्य जिनधर्मरागरसस्यैतावृशस्या
 ऽयसन्नस्य आधकस्य वा यद्वैद्यावृथादि विषये, तत्समनवयं
 निष्पाप निर्दुषणमिति यावत् कीदृशस्य ? दृढसम्यक्त्वस्य नि
 श्चलदशनस्य कदा यैवावृथादि करोति ? अवस्थासु क्षेत्रकाला
 यवस्थासु ॥

४ व्या० 'पासत्थो इति' पाप्मे शानदशनचारित्राणा समीरे
 निष्ठतीति पाप्मस्य अयसन्नचारित्रियये शिष्यलक्षणा कुशील
 नायशब्देन यो न भणनाद् शानधिराधक, 'ससत्त जण इति

नाज्जणं तं सुविहिया सवपयत्तेण वज्जति ॥ ५॥

वायालमेसणाओ न रक्खइ धाइसिज्जपिण्डं च ।

आहारेइ अभिक्खं विगइ उ सन्निहिं खाइ ॥ १॥

सुरप्पमाणभोजी आहारेइ अभिक्खमाहार ।

नय मडलीइ भुजइ नय भिक्खं हिण्डइ अलसो ॥ २॥

कीवो नं कुणइ लोअ लज्जइ पडिमाइज्जलमवणेइ ।

सोवाहणो अ हिण्डइ वधइ कडिपट्टयमकज्जे ॥ ३॥

संसप्तो, यो यत्र यावृशो मिलति, तत्र तत्संगत्या तावृशो भवति स संभवत इत्युच्यते यथाछद स्थकीयमस्योष्णप्ररूपक, पतेपा म्ररूप शाब्धा सुविहिता शाभनानुष्ठाना साधयस्त पाश्वस्या दिक् सर्वप्रयत्नेन सर्वशक्त्या यज्यन्ति तत्तद्भक्तिं न कुर्वन्ति चारित्र्यविनाशकारित्यादित्यर्थः ॥

अथ पार्श्वस्यादीना लक्षणानि कथयति—

२ व्या० 'वायाल इति' द्विचत्वारिंशत्प्रख्याका पयणा इति आहारविषया गयेपणास्तान् न रक्षति न पालयति, आहारदोषान् निवारयतीत्यर्थः, च पुनर्धात्रीपिण्डं न रक्षति, न निवारयति 'सिज्जति' शय्यातरपिण्डं गृण्हाति, अभोक्षणे पुन पुनरपि वृत्तोर्गुग्धदधिप्रमुखा कारण विनाऽऽहारयति 'मन्निहिं इति' रात्राययथा रात्रिरक्षितं वस्तु ग्राहति भक्षयतीत्येवशीलः ॥

३ व्या० 'सुर इति' सुयप्रमाण उदयादारभ्याऽस्त यावद्भुङ्क्ते इत्येवशीलः, अभोक्षणं निरन्तरमाहारमशनावाहरति भुङ्क्ते, न च साधुमद्वल्या भोजनं करोति, एकाग्रयेव भोजनं करोति, न च भिक्षार्थं हिण्डति भ्रमति, गोचर्या न गच्छति अलसः सन् स्तोत्रे पद्ये गृहे बहुतर गृण्हातीत्यर्थः ॥

४ व्या० 'कीवो इति' क्लीबं वातगन्धेन लोचं वेशलृक्षेनं न करोति, 'पडिमा इति' कायोत्सर्गं कुर्वन् लज्जते जलं शरीरमलं हस्तेनापनयति 'सोवाहणो अ इति' पादप्राणसहितो हिण्डति यज्जाति कटिप्रदेशे पट्टकं चोलपट्टकं 'अकज्जे इति' कार्यं विना ॥

‘गाम देस च कुल, ममाए पीढफलपडिवहो ।
 घरसरणेषु पवज्जइ विहरइ य सकिंचणो रित्तो ॥४॥
 नेह दत्तकेसरोमे जमेइ अत्थोलधोइणो अजओ ।
 वाहेइ पल्लिअक अइरेगप्पमाणमच्छरइ ॥५॥
 सोवेइ य सब्बराइ नीसट्ठमचेयणो न वा झरइ ।
 न पमज्जतो पविसइ निसिहियावस्सिय न करेइ ॥६॥

१ व्या० गामे इति' ग्रामे देशे अयं च कृते 'ममाए इति' मम तथा विहरति पतानि मदीयानोति ममश्वान् पीढफलकेषु प्रतिबद्ध वर्षाकालं विनापि शपकाळे तत्रभव इत्ययं 'घरसर णेषु इति' गृहाणां पुननधीनकरणे प्रसज्यति प्रसज्जं करोति विष्ठाकारको भयनीत्यर्थं विहरति विहारं करोति 'सकिंचणो रित्तो' सुवर्णादिद्रव्यसहितं सन् अहं रिक्तेऽस्मि, द्रव्यरहितो निम्न्याऽस्मीति लाकानामग्रं वक्ष्यति ॥

२ व्या० 'नेह इति' नत्वा दत्ता देशा मस्तवसम्यग्निधनं रो माणि शरीरसम्यग्निधिं च, एतेषां द्रव्यं तानि 'जमे इति' भूयति अत्योलशब्देन बहुपानीयेन धावेन हस्तपादादीनां यस्यैतावुश 'अजअस्ति' अयतनया युक्तं वाहेइयत्ति' वाहयति गृहस्थवदुप भुङ्क्ते पश्यइकं मञ्जवमनिरेकप्रमाणं प्रमाणान्तिरिक्तं सत्कार कात्तरवट्टाधिकमास्तरति सुखशय्यां करोतीत्यर्थः ॥४॥

३ व्या० 'भोयइय इति' स्वपिति शयनं करोति सयस्या रात्रौ रात्रिमदरचतुर्थेऽपीत्यर्थं निमज्जं निभ्रंमचेताम्वेतनारदिनं वापु वन् शयनं करोतीत्यर्थः, 'न वा झरइति' रात्रौ गुणनादिकं कथा ध्यायं न करोति रात्रौ रजोहरणादिना भूमिमग्रमाजयन्नुपाधये प्रविशति नैपथिकीं सामाचार्यं प्रवेशसमयं, निर्गमसमये वा अधियकीं न करोति ॥

१ पायपहे न पमज्जइ जुगमायाए न सोहए इरिय ।
 पुढवीदगअगणिमारुअ-वणस्सइतसेसु निरविक्खो ॥७॥
 संव थोव उवहिं न पेहए न य करेइ सज्झाय ।
 सइकरो झझकरो लहुओ गणभेयतत्तिल्लो ॥८॥
 खित्ताईय भुजइ कालाईय तहेव अविदिन्नं ।
 गिणहइ अणुइयसूरे असणाई अहव उवगरण ॥९॥
 ठव्वाणकुले न ठवेइ पासत्थेहिं च सगय कुणइ ।
 निच्चमवज्झाणरओ न य पेहपमज्जणासीलो ॥१०॥

१ व्या० पायपहे इति' पहेति पथि मार्गे व्रजन, ग्रामसोऽन्त
 प्रविशन् निस्सरन् वा न पादौ चरणौ प्रमाजयति "युगमाया"
 युगप्रमाणाया भूमौ इर्या न शोधयति, पृथ्वी शब्देन पृथ्वीकाय ,
 दगशब्देनापकाय अगणिशब्देन तेजस्काय मारुतो वायुकाय
 यतस्पतिस्त्रायसकायश्च, पतेषु पदसु जीवनिकायेषु निरपेक्षोऽ
 पेक्षारहितो विराध्यन्न शङ्कते इत्यर्थः ॥

२ व्या० सव्व इति' सर्वं स्तोत्रमप्युपधि मृगवद्विक्रामाप्रमपि
 न प्रेक्षते, न प्रतिलेखते, न च करोति स्थाव्याय याचनादिक
 रात्रौ शपनामन्तर गाढं शब्द करोतीति, झझशब्दन कलहस्तं
 करोतीति, लघुको नतु गम्भीरो न गुणयुक्त, गणस्य मघाटकस्य
 भेद भेदकरणे 'तत्तिल्लोत्ति तत्पर ॥

३ व्या० खित्ताईय इति' प्राशङ्क्यादुपरिक्षेप्रादानीतमाहार य
 दाहरेत्तत्क्षेप्रातीत कालातीतमिति यदानीताहार प्रहरप्रयान्तर
 भक्षयति, 'अणुइय सूरे इति अनुदगते सूर्यं गृण्हाति, सूर्यादियात्प्रथ
 ममाहार गृण्हाति, अशनादिक चतुर्विधमाहार, अथचोपकरणं य
 स्त्रादि, एवविध पार्श्वस्थादि कथ्यते इत्यर्थः ॥

४ व्या० ठव्वाण इति व्यापनायुलानि धृद्वरुलानादीनामतीव भक्ति
 करानि तानि न स्थापयति न रक्षति, निष्कारणं तत्राहारार्थं
 गच्छतीत्यर्थं, च पुन पार्श्वस्थेऽप्येवाचारे सार्द्धं सगन मैथ्य करोति,

१रीयइ य दवदवाए मूढो परिभवइ तह य रायणिण ।
 परपरिवाय गिणहइ निट्ठुरभासी विगहसीलो ॥११॥
 विज्जं मत जोग तेगिच्छ कुणइ भूइकम्म च ।
 अक्खरनिमित्तजीवी आरभपरिग्गहे रमइ ॥ १२ ॥
 कज्जेण विणा उगाह- मणुजाणावेई दिवसओसुअइ ।
 अज्जिबलाभ भुज्जइ इत्थिनिसिज्जासु अभिरमइ ॥१३॥

नित्य निरन्तरमपध्याने रतस्तत्पर न च प्रेक्ष्य दृष्ट्या
 विलाक्यवस्तुनो ग्रहणं प्रमाजना रजोहरणादिकेन प्रमाज्यं च
 स्तुनो भूमौ स्थापन, तच्छीलस्तदाचरणस्थभायो नेत्यर्थः ॥

व्या० 'रीयइ य इति' गच्छति दवदवाए इति' मत्पर
 मूल सन पराभवति तद्वय इति तथा 'रायणिपत्ति' ज्ञानादिगु
 णरत्नैरधिका गृह्णास्तान्, तै सह स्पन्दत इत्यर्थः, परेषा परि
 वादोऽप्यणैवाहस्त गृह्णाति निट्ठुर कठिन भावत, इत्येवशील,
 विक्रया राजक्याद्यास्तासा शील स्वभावो यस्य स ॥

व्या० विज्ज इति विद्या देवाधिष्ठिता मत्र देवाधिष्ठित
 योगमद्वयोकरणादि 'तेगिच्छं इति, रोगप्रतिक्रिया करोति, च
 पुनर्भूतिक्रमेति रक्षाधर्मिमंत्रय गृहस्थेभ्य समपयति अथरशब्देन
 हेतुकानामभ्यरविद्याप्रदानं, निमित्त शुभाशुभयोर्लग्नबलन प्रका
 शन तेन जीवतोत्थेवशील आरम्भ पृथिव्याद्युपमह परिग्रहो
 ऽधिकोपकरणरम्भं तत्र रमते तत्रासक्त इत्यर्थः ॥

व्या० कज्जेण इति' कार्येण विना निरयकमित्यर्थः, अथ
 ग्रहं स्थित्यथमनुज्ञापयति गृहस्थाना भूमिका ज्ञापयित्वा मुञ्चती
 त्यर्थः, दिवसे स्थिति निद्रा कराति आर्यिकाया लाभ साध्यो
 लब्धमाहार भुनक्ति, स्त्रीणां निपद्या आसक्तानि, तत्राभिरमते
 स्त्रीणामुत्थानान्तर तत्कालमेव तत्र तिष्ठतीत्यर्थः ॥

‘उच्चारे पासवणे खेले सिंघाणए अणाउत्तो ।
 सथारगणवहीणं पडिक्कमइ सवासपाउरणो ॥ १४ ॥
 नं करेइ पहे जइणं तलिआणं तह करेइ परिभोग ।
 चरइ अणुवद्धवासो स पक्खपरपक्खओमाणो ॥ १५ ॥
 सजोअइ अ बहुअ इगालसाधूमग अणट्ठाए ।
 भुजइ रूववलट्ठा न धरेइ अ पायपुछणाय ॥ १६ ॥
 अट्ठमछट्ठचउत्थ सवच्छरचाउमासपक्खेसु ।

व्या० ‘उच्चारे इति’ उच्चारो मल्लस्तत्र, प्रस्रयण मूत्र तत्र
 तत्परिष्ठापने इत्यर्थं, खेलशब्देन प्रलेख्य तत्र ‘सिंघाणपत्ति’ ना
 सिंघामलेऽनायुकोऽवसायधान अयतनया तत्परिष्ठापक इत्यथ
 संस्तारकस्योपरि स्थित एव प्रतिक्रमण करोति कीदृश ? वासो
 यत्र तस्य प्रावरण प्रकर्षेण घेष्टन, तेन सह यत्तमान, अथवा
 स इति भिन्न पद वा अथवेत्यर्थं, सप्रावरण इति विशेषणम् ॥

व्या० ‘न करेइ इति’ न करोति पथि मार्गे यतना तलि
 याणति’ पादतलरक्षकाणां पादत्राणभेदानां परिभोगमुपभोग क
 रोति चरति गच्छति ‘अणुवद्धवासे’ वषाकालेऽपि विहार क
 रोति, स्वपश्माणां साधूनां मध्ये परपक्षाणामन्यदशैनिना मध्येऽ-
 पमाने सति अयोग्य विचारयनीत्यर्थः ॥

व्या० ‘सजोअइ इति’ सयाजयति भिन्नभिन्नस्थितानां द्र
 व्याणां आस्यादार्थं सयोगं करोतीत्यर्थं, अतिग्रहक भुक्ते इगाल
 शब्देन समीचीन भक्तादि रागबुद्ध्या जेमति, ‘साधूमगं इति’
 अनिष्टभक्तादिमुखविकारेण जेमति, ‘अणट्ठाए इति’ क्षुधावेदनीय
 वैयानृष्यादिकारणं विना भुजइति’ भोजनं करोति, किमर्थं ?
 रूपबलनिमित्त इति ‘न धरेइति’ न धारयति च पादप्रोक्षनम् ॥

व्या० ‘अट्ठम इति’ अष्टमं तप पण्यतपश्चतुर्थं तपश्च न करा
 ति, कस्मिन् कस्मिन् दिने ? तदाह—सायन्तरिके परणि अष्टम
 चातुर्मासिके पण्ठे, पक्षे पक्षदिवसे चतुर्दशीदिने चतुर्थे तपो,

न करेइ सायबहुलो न य विहरइ मासकप्पेणं ॥१७॥
 नीय गिण्हइ पिंड एगागि अछउए गिहत्थकहो ।
 पावसुआणि अहिज्जइ अहिगारो लोगगहणम्मि ॥१८॥
 पैरिभवइ उग्गकारी सुद्ध मग्ग निगूहए वालो ।
 विहरइ सायागुरुओ सजमविगलेसु खित्तेसु ॥ १९ ॥
 उग्गाइ गाइ हस्सइ असंबुडो सया करेइ कदप्प ।
 गिहिकज्जचित्तगोवि य उसन्ने देही गिण्हइ वा ॥२०॥

न करोति, कीदृश सन् सातेन बहुउ सुखशील मन न च
 विहरति विहारं न करोति मासकल्पेन मामकल्पमयादया शे
 षकाले सत्यपि क्षेत्रेऽर्थ ॥

व्या० 'नीय इति' नीय नित्यमेतस्मिन् गृहे पतायान् प्राह
 इति नियतिपूर्वक पिण्डं गृह्णाति, एकाकी 'अच्छए इति' तिष्ठ
 ति, समुदाये न तिष्ठति, गृहस्थानां कयाप्रवृत्तेष्वपि ता गृहिप्रवृत्ति
 करोति, पापश्रुतानि ज्यातिर्वैदिकानि अहिज्ज इति' अधीते पठ
 ति, अधिकारं कराति, लोकशब्देन लोकानां मनांसि तेषां प्रह
 णे रजने षशीकरणे इति यावत् ॥

व्या० परिभवइति' पराभवति, कान् ? उग्रकारिण उग्रविद्वा
 रिणामुपग्रहं करोतीत्यर्थः शुद्ध निर्वृणं मग्गति मोक्षमार्गे
 निगूहयस्याच्छादयति वालो मूलं विहरइति' विचरति साया
 गुरुआति माते सौख्ये गुरुरेव गुरुकाऽयान्तिम्पट इ यथ कथं
 विहरति ? संयमयिकल्पु सुसाधुभिरनधियासितेषु क्षेत्रेषु ॥

व्याख्या—उग्गाइति उग्रतया मदता शब्देन 'गाइति गायति,
 हसइति' हसति असंयुतो विकसितमुख 'सया इति' सदैव
 कदप्प इति यदपरोक्षोपका प्रवृत्तिं करोति, अपि चेति समु
 दये गृहिकायविवृतक अवसन्नाय वदति यथादि, गृह्णाति च
 तस्मात् ॥

धम्मकहाओ अहिज्झइ घराघर भमइ परिकहतो ।
 अगणणाइपमाणेण य अइरित्त वहइ उवगरण ॥२१॥
 वारस काइयत्ति य तिन्नि य उच्चारकालभूमीओ ।
 अतो वहिं च अहियासि अणहियासे न पडिलेहे ॥२२॥
 गीयंत्य सविग्ग आयरिय मुअइ वलइ गच्छस्स ।
 गुरुणो अणापुच्छा ज किंचि वि देइ गिण्हइ वा ॥२३॥

१ व्या० 'धम्मकहाओत्ति' धर्मकथा अधीते भणति, जमचित्तर
 जनार्णमि-वर्यं, च पुन परिकययन धर्मकथा कथयन् गृहाद्गृहं
 भ्रमति गच्छति, गणनया साधूना चतुर्दशसख्याया साध्वीना च
 पञ्चविंशतिसङ्ख्याया उपकरणानि, प्रमाणेन यद्दश कल्पते चो
 लपट्टकादीना मानं तस्मादतिरिक्तमधिक सख्याया प्रमाणेन चो
 पकरणं वहति धारयति ॥

२ व्या० 'वारस इति' द्वादशसङ्ख्या काइयत्ति लघुनीतिर्योग्या
 स्थण्डिलभूमय 'तिन्नियति' तिस्र उच्चारकालग्रहणयोग्या स्थण्डि
 लभूमय, पथं सर्वा अपि सप्तविंशतिसङ्ख्या स्थण्डिलभूमय,
 उपाश्रयस्यान्तर्ध्वेऽयं बहिष्च अहियासित्ति' यद्यप्यासितुं शक्य
 न्ते तदा दूरे योग्या 'अणहियासेत्ति' इक्षितुं न शक्यते सा
 योग्या समीपवर्तिनी पतादुशी भूमिका न प्रतिलेखति नाथ
 लोषयति ॥

३ व्या० 'गीयंत्य इति' गीतार्थं सूत्रज्ञातार 'सविग्गंति' मोक्षा
 भिलाषिण पतादुश 'आयरियति' स्वकीय धर्माचार्य 'मुअइत्ति'
 मुञ्चति नि कारणं त्यजति 'वलइत्ति' वलति सम्मुखमुत्तरं ददा
 ति, 'गच्छस्सति' समुदायस्य शिक्षा ददत सम्मुखं यदतीत्यर्थ,
 गुरुनानापृच्छ्य गुण्यांशा यिनेत्यर्थं यत्किञ्चिद्वस्तु यन्मादि ददाति
 परस्मै, याऽथवा गृण्णाति स्वयं परस्मात् ॥

'गुरुपरिभोग भुञ्जइ, सिज्जासथारउवगरणजाय ।
 किच्चियतुमति भासइ अविणीओ गविओ लुद्धो ॥२४॥
 गुरुपच्चवखाणगिलाण-सेहवालाउलस्स गच्छस्स ।
 न करेइ न य पुच्छइ निद्धम्मो लिङ्गमुवजीवी ॥२५॥
 पैहगमणवसहिआहार-सयणथडिल्लविहिपरिठवण ।
 आयरइ नेन जाणइ, अज्जावट्ठावण चेव ॥ २६ ॥

१ व्या० 'गुरु इति' गुरुपरिभोग्य गुरुणा परिभोग्ये भोक्तुं योग्यं
 स्वयं भुनक्ति, शय्या शयनभूमि सस्तारकस्तृणादिमय, उपव-
 रणानि वल्गवदम्बलप्रमुखाणि, तेषां जात समुदायस्त गुरुभि-
 र्भाषित सन् किच्चियतुमति' किं स्वमिति तुङ्कारेण भाषते, न
 तु भगवन् इति बहुमानपूर्वक अधिनीत सन् गर्वित सन् लुब्ध
 इति विषयादिषु लम्पट सन् एवं भाषते इत्यर्थः ॥

२ व्या० 'गुरु इति' गुरुप्रत्याख्याना अनशनादित्थं द्वारका,
 ग्लाना रोगिण सेहति' नवदीक्षिता 'घाणसि' लघुशुक्लपा-
 पतैराहुःस्य भृतस्य गच्छस्य समुदायस्य न करोत्युपेभते यैया
 युयादि स्वयं नैव पृच्छति परशातारमह किं करोमीति निद्ध-
 म्मो इति' धर्मेरहित सन् लिङ्गस्य वषमाप्रस्यापजीवो उपजीवक
 लिङ्गेनाजीविकावारीत्यर्थः ॥

३ व्या० 'पहगमण इति' पथिमार्गे गमन, वसहिति उपाश्रय
 स्थित्यर्थ, आहारशब्देनाहारग्रहणं शयन, थण्डित्तशब्देन स्व-
 पिष्टशोधनं एतत्वा पदानां यो विधिल्ल, 'परिठ्वणसि' अशु-
 द्धभक्तादीनां परिष्ठापने त्यजन, एतत्सर्वं जानन्नपि निर्द्धर्मतया
 नाद्रियते, अथवा नैव जानाति, अज्जा शब्देन साक्षी तस्या
 वट्ठावण इति' लोकभाषया 'वसतिव्यु' तदपि न जानाति 'चेव
 इति निश्चयेन ॥

संच्छदगमणउट्ठाण-सोअणो अप्पणेण चरणेण ।
 समणगुणमुक्कजोगी बहुजवखयकरो भमइ ॥२७॥
 वंच्छिंवा वायुपुन्नो परिभमइ जिणमय अयाणतो ।
 थद्धो निव्विघ्नाणो न य पिच्छइ किंचि अप्पसम२८॥
 संच्छदगमणउट्ठाण-सयणो भुज्झई गिहीणं च ।
 पासत्थाइठ्ठाणा हवति एमाइया एए ॥ २९ ॥

इति उपदेशमालागाथोक्तलक्षणसर्वपार्श्वस्थाद्यसयतवदन
 एव सभाव्यते, नतु किञ्चिद्विरागकदेशपार्श्वस्थादिचन्दने ।
 यदुक्तं—चैत्यवन्दनकुलके तदधिकारे—

१ व्या० 'संच्छद इति' स्वेच्छया गमनमुत्थानमूधी भवन 'मोअ
 णोनि शयनं यस्यैतादृश, अप्पणेणत्ति' आत्मना कल्पितेना
 चरणेनाचारेण गच्छति, समणगुणा ज्ञानादयस्तेषा मुक्तो योगो
 व्यापारो येन स, बहुजीवाना बहुप्राणिना क्षयङ्करो विनाशकर
 पतापृशो भ्रमति ॥

२ व्या० 'वंच्छिंवा' यस्तिरिष वायुपूर्णं, यथा वायुपूर्णा यस्ति
 दूर्तिरुत्फुल्लो बुद्ध्यते, तथा गर्हेण भृत मन् पग्निभ्रमण करोति,
 जिनाना मत रागादिरोमीपधमजानन् मन् स्तब्धोऽनम्र सन्
 निर्विज्ञानो ज्ञानरहितो न च प्रेक्षते किञ्चिल्लयलेशमपि आत्मना
 सम तुरये, पतापृता सर्वापि तृणसमान् गणयतीत्यर्थ ॥

३ व्या० 'संच्छद इति' स्वेच्छया गमनोत्थानशयन, अस्य विशे
 षणस्य पुनरुपादान गुर्वाक्षा विना गुणप्राप्तिन भवतीति एयाप
 नार्थ, च पुन 'भुज्झइत्ति' भोजन करोति गृहस्थाना मध्ये, पाण्य
 स्थादीना स्थानकानि एते पूर्वाक्तानि पाण्यस्थादीना लक्षणानि
 भवन्तीत्यर्थ ॥

जे लोयुत्तमलिंगा लिंगिअ देहाणि पुष्पतवोल ।
 आहारुम्म सव्व जल फल चेव सच्चित्त ॥१॥
 भुजति थीपसग ववहार गथसगह भूस ।
 एगागित्तवभमण सच्छद चिच्छिअ वयण ॥२॥
 चेइअमठाइवास वसहोसु वि निच्चमेअ सठाण ।
 गेअ निअचरणाण अच्चावण कणयकुसुमेहिं ॥३॥
 तिविह तिविहेणेअ मिच्छत्त जेहिं वज्जिअ दूर ।
 निच्छयथो ते सङ्गा अन्ने उण नामओ चेअ ॥४॥

अत एव—

सेसा मिच्छदिष्ठो गिहिलिगकुलिगदव्वलिंगेहिं ।
 इत्यत्र द्रव्यलिङ्गिनोऽनन्तरोक्तलक्षणा एव ग्राह्या । नतु
 सिञ्जातरपिण्डादि किमदोषदूषितदेशपार्श्वस्थास्तेषां हि
 सातिचारचारित्र्यसद्भावेऽपि मिथ्यादृष्टित्वे प्रोच्यमाने
 महत्याशातना स्यात् । न च सातिचारचारित्र्यत्व तेषां
 मसिद्ध । यदुक्तं श्रीप्रवचनसारोद्धारसूत्रवृत्तौ, एतेषु पार्श्वस्थ
 सर्वथवाचारित्रिण केचिन्म यन्ते, तत्तु न युक्तं प्रतिभा
 ति यतो यत्रैकान्तेन पार्श्वस्थोऽचारित्री स्यात् तदा स
 वतो देशतश्चेति विकृतपद्वयकृतपनमसङ्गत स्यात् चा
 रित्राभावस्योभयत्रापि तुल्यत्वात् । तस्माज्जायते पा
 र्श्वस्थस्य सातिचारचारित्र्यसत्तापि । यतो निशीथचूर्णावपि
 पासत्थो अच्छइ सुत्तपोरिसिं अत्थपोरिसिं वा न
 करेइ । दसणाइआरेसु वट्टइ । चारित्ते न वट्टइ, अ-

इआरे वा न वज्जेइ । एव सत्थो अच्छइ पासत्थोत्ति ”

एतावता चास्य न सर्वथा चारित्राभावोऽवसीयते ।
इति प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ । अत्र च निशीथचूर्णौ—
चारित्ते न वट्टइ ।

। इति सर्वपार्श्वस्थग्रहणं ।

‘अइआरे न वज्जेइ’

इति च देशपार्श्वस्थग्रहणं संभाव्यते । पार्श्व-
स्थ च केचिदचारित्रिण मन्यन्ते । इति वचनादवसन्ना
दीना सुतरा चारित्रसद्भावो निर्णीयते । सर्वथा चा-
रित्राभावे च तेषामागमोक्त कारणे जाते वक्ष्यत्वमपि ते-
षां न सङ्गच्छते । नहि स्वापि महत्यपि कारणे परती-
र्थिकानां वक्ष्यत्व सिद्धान्ते प्रणिपादितम् । तथा
श्रीओघनिर्मुक्तौ—

‘एस गमो पचण्हवि नोयाईण गिलाणपडिअरणे ।

फासुअकरणनिकायणकहणपडिकामणा गमण ॥१॥

इत्यत्र पार्श्वस्थादीना ग्लानत्वे प्रतिजागरणं सवि-
ग्नविहारं प्रत्यभ्युत्थितत्वे मति साधुना मद्वाटकरणं च ।

१ व्या० एष गमः ’एष परिचरणविधिः ’पचण्हवि पञ्चानामपि
वपामत आह—‘नियाईण’ आदिशब्दात् पासत्थोमणकु-
सीलसंसत्ताण, ‘गिलाणपडिअरणे’ति ग्लानप्रतिचरणे एष वि-
धिः ‘फासुअकरण’ति यदुत फासुकेन भक्तादिना प्रतिचरणं कार्यं
‘निकायण’ति निकायनं करोति, यदुत दृढीभूतेन त्वया यदह
प्रथोमि तत्कर्तव्यम् कहण’ति धमक्याया, यद्वा ‘कहण’ति लो-
कस्य कथयति—किमस्य प्रयोजितस्य शक्यतेऽशुद्धेन कर्तुम् ?
‘पडिकामण’ति यद्यसौ ग्लानं प्रतिफलमिति तस्मात्स्यानाम्रियसंत
इति यावत् ततः स्यानात् ‘गमण’ति तं ग्लानं गृहीत्या गमनं करोति

नहि तेषा मिथ्यादृष्टित्वे सति सभषति इति । श्रीउप
देशमालायामपि—

एगागी पासत्थो सच्छदो ठाणवासि ओसन्नो ।
दुग्माईसजोगा जह बहुत्था तह गुरू हुत्ति ॥१॥

अत्र द्विकादियोगा गुरवो बहुदोषा । पदानां वृद्ध्या
दोषवृद्धे ।

गच्छगओ अणुओगी गुरुसेत्री अनियओ गुणाउत्तो ।
सजोएण पयाण सजमअराहगा भणिया ॥ १ ॥

अत्र गच्छगतो न एकाकी । अनुयोगी न पार्श्वस्थो
गुरुमेत्री न स्वच्छद । अनियतरामी न नित्यरामी ।
आयुक्तो नाऽवसन्न । अत्र च पदानां वृद्ध्या गुणवृद्धिः ।
अत्र गच्छगतत्वादिपदचतुष्कयोगेऽनुगो गित्वायुस्तत्त्वयो
रन्यतरस्यायोगे पार्श्वस्थत्वावमन्नत्वरस्य वा भावेऽपि

१ व्याख्या— एगागीति एकाकी धर्मव्ययशिष्यरहित १ पा
श्यस्थो ज्ञानादीना पार्श्ववर्ती २ सच्छदाति गुणाङ्गाग्रहित ३
स्थाने एकस्मिन्नेव स्थाने वसतीति स्थानवामी ४ 'ओमज्ञा इति
प्रतिष्मणादिक्रियाशिविलः ५ एतेषा दोषाणां मध्ये द्रव्यादिस
योगा, द्वौ दोषौ, त्रयो दोषा इत्यादौ दोषा, पञ्च दोषा, परं
मिलिता 'जह इति' यथा यस्मिन् पुरुष बहवो भवन्ति 'तह
इति' तथा स गुरुविराधको भवतीत्यर्थः ॥

२ व्या०—'गच्छ इति गच्छगतो गच्छमभ्ये तिष्ठति, अणुओ
गीति' अनुयोगो ज्ञानाधामेधन तथोद्यमयान्, गुरुसेधाकारक
अनियतवासी मातृकल्पादिना विहारकारी आयुक्त प्रनिष्मणा
दिक्रियाया, एतेषा पञ्चपदानां सयोगेन भयमस्य चारित्र्यस्यारा
धका भणिता, यज्ञेते गुणा बहव स विशेषेणाराधक इत्यर्थः ॥

मयमाराधकत्वं भणना, भणितमेव पार्श्वस्थादीनामपि
चारित्रित्वम् । श्रीजीतकल्पभाष्ये—

तथा—पासत्थोसन्नाण कुशील—ससत्तनीयवासीण ।

जो कुणइ ममत्ताई परिवारनिमित्तहेउ च ॥१॥

तस्स इम पच्छित्त० ॥२॥

अह पुण साहम्मिता सजमहेउ च उज्जमिस्सति वा ।

कुलगणसघगिलाणे तप्पिस्सति एव बुद्धी तु ॥३॥

एव ममत्तकरेंते परिवालण अह व तस्स वच्छल्ल ।

दढ आलवणचित्तो सुज्झति सवत्थ साहू तु ॥४॥

इति श्रीजीतकल्पस्य भाष्ये पार्श्वस्थादीना ममत्वादि
ममायं परिवारो भविष्यतीत्यादिकारणरेव निषिद्धं ।
साधर्मिकत्वादिकारणस्तु अनुमतमेव । यच्च श्रीमहानि-
शीये सुमतिश्राद्धस्यानन्तससारित्वमुक्तं, तन्न कुशील-
संसर्गमात्रजनित, किन्तु नागिलनाम्ना आत्रा प्रतिबोधने
ऽपि शुद्धचारित्रिमद्भावेऽपि तादृक् कुशीलनिर्द्धम-
परिवारस्य सचित्तोदरपरिभोगादिबहुदोषदुष्टस्यैकान्त-
मिथ्यादृष्टेरभव्यस्य ज्येष्ठसाधो. पार्श्व दीक्षाग्रहणेन,
'जारिसउ तुम अबुद्धि उ तारिसो सोवि तित्थयरो'
इति श्रीतीर्थरराशातनाकारित्वेन च वेदितव्यम् । किञ्च-
यदि पार्श्वस्थादीना लिङ्गधारित्वमेवेष्ट स्यात् । तदा "दग
पाणं पुष्पफलमित्यादि " पूर्वोक्तोपदेशमालागाथापच
केन लिङ्गमात्रधारिणा लक्षणानि ।

पालमेसणाओ" इत्यादिपूर्वोक्तगाथासमुदायेन च पार्श्व
दिस्थानादि कुत पृथक् पृथक् प्रतिपादितानि ततोऽप्यमाशय ।
गपाण पुष्पफल अणिसणिज्ज गिहत्थकिच्चाइ ।

भजया पडिसेवती जइवेसविडवगा नवर ॥१॥ "

इत्यादि लक्षणभृतो द्रव्यलिङ्गिनोऽस्यता एव । "चा-
पालमेसणाओ न रक्खइ" इत्यादि पार्श्वस्थादिस्थानानि
पुन पुन सेवमान पश्चात्तापमुक्तो गुरो पुरस्तदनालोचय-
न् शनैः शनैः कियता कालेनास्यतो भवति । न चायमर्थः
स्वमनीषिकयोर्व्यते यदुक्त श्रीरूपेऽपि तृतीयखण्डे—

एसणदोसे सीअइ अणाणुतावी न चेव विअडेइ ।

नेव य करेइ सोधि न य विरमइ कालओ भस्से ॥१॥

अत्र धृतिः एषणादोषेषु सीदति । तद्दोषदुष्ट भक्त-
पान गृण्हातीत्यर्थः, पुर कर्मादिदोषदुष्टाहारग्रहणेऽपि न
पश्चात्तापयान् । न चाशुद्धाहारग्रहणाद्विरमति । न विरु-
टयति गुरुणा पुरतः स्वदोष प्रकाशयति । विकटयति वा
गुरुदत्त प्रायश्चित्तं न करोति । एव कुर्वन् क्रियतामपि का-
लेन चारित्र्यात् परिभ्रश्येदिति । ततो आवश्यके—

'गुणाहिण वदण्य छउमत्थो गुणागुणे अघाणतो ।

वदिज्जा गुणहीण गुणाहिय वाचि वदावे ॥१॥

व्या० इहोत्सगत गुणाधिके साधौ बन्धनं कतव्यमिति वा
क्यशयः, अयं चार्थः भ्रमणं वदेतेत्यादिग्रन्थास्तिद्धः, गुणहीन
तु प्रतिषेधः पश्चान्न कृतिकर्मत्यादिग्रन्थाद् इदञ्च गुणाधिकत्वं
गुणहीनत्वं च तत्त्वतो दुर्बिज्ञायम्, अनदृष्टग्रन्थस्तत्त्वतो गुणागुणान्
आत्मानन्तर्यतः 'अजानन्' अनयगच्छन् किं कुर्यान् ? वदेत
वा गुणहीनं कश्चित् गुणाधिकं चापि वदापयेत् ॥

इत्यावश्यवचनप्रामाण्यात् कालोचितयतनया य
तमाना यतयो गुणाधिकत्वात् श्राद्धानां वन्द्या एव । ननु
न चय सर्वथा साधूनामभाव वदाम् । किन्तु मा पार्श्व-
स्थादयोऽभूवन् मा तद्वन्दनदोषश्चाभूत्, इति न वन्दा
महे । तर्हि जात युष्माकमप्यापाढाचार्यशिष्यवदव्यक्त-
निहवत्वं । यथा च पार्श्वस्थादिवन्दनदोषात् भीयते ।
तथा—

माणे १ अत्रिणय २ खिसा ३ नीअगोअ ४ अवोहि
५ भवबुद्धी ६ अनमते छद्दोसा ॥

इति साध्वन्दनजनिताद्योध्यादिदोषेभ्यः कसा-
न्न भीयते, ततो मोक्षार्थिन् । सकलसङ्गप्रमाणी
कृत मार्गमवगणय्य साम्प्रतमेवास्मदादिदृष्टचरेणाग्राह्य-
नामधेयेन केनापि पुरुषापशब्देन साधूनामुपरि जातमत्सरेण
निजकुमतिपरिकल्पितेषु च वचनेषु मा कर्णं देहि । यत —
श्रीउपदेशमालाया,

निअगमइ विगप्पिअ चित्तिण सच्छदबुद्धिरडण्ण ।
कत्तो पारत्तहिअ कीरइ गुरुअणुवएसेण ॥१॥

इति ॥ तथा धृष्टभाष्ये—

१ व्याख्य— नियगमइ इति' निजकर्मत्या स्वकीयबुद्ध्या पिक
ल्पित स्थूलावलोकन सूक्ष्मावगोचरं, तेन स्वकीयमतिकल्पनयेत्य
र्थ, सच्छदबुद्धिरचितेन स्थितप्रमतिचेष्टितेनेत्यर्थ । कत्तो'
इति कुत 'पारत्त' परत्र परे लोके हितमात्मनो हित 'कीरइ'
इति त्रियते ? गुरुर्यनुपदेशत उपदेशाऽयोग्येन गुरुकर्मणिति
भाष्य, स्वेच्छावारिण परत्र हित न प्राप्नुवन्तीत्यर्थ

ससिज्जइ निअकिरिआ दूसिज्जइ सयलसघववहारो
कत्तो इत्तो वि परावि माणणा हदि सघस्स ॥१॥

उप्पन्नससया जे सम्म पुच्छति नेव गीअत्थे ।

चुक्कति सुद्धमग्गा ते पल्लवगाहि पडिच्चा ॥२॥

जो मोहकलुसिअ-मणो, कुणइ अदोसे वि दोससकप्प
सो अप्पाण वच्चइ पेय्यावमगोवणिसुउव्व ॥ ३ ॥

अवसउणकप्पणाए सुदरसउणो (वि) असुदर फलइ ।
इअ सुदरावि किरिआ असुहफला मलिणहिअयस्स ॥

इति । न च शासने केषांचिदोषान् दृष्ट्वा
सर्वेषा सदोषत्वमारोपयितु युक्तं, यतो वृहद्भाष्ये—

जो जिणसघ हीलइ सघाअइवस्स दुक्कय दट्ठु ।

सव्वजणहीलणिज्जो भवे भवे होइ सो जीवो ॥ १ ॥

जइ कम्मवसा केई असुह सेवति किमिह सघस्स ।

विट्ठालिज्जइ गगा कयाइ किं कागसवरेहिं ॥२॥

जो पुण संताऽसते दोसे गोवेइ समणसघस्स ।

विमलजस कित्तिकलिओ सो पावइ निव्वुइ तुरिअ ॥३॥

जह कणरक्खणहेउ रन्निखज्जइ जत्तथो पल्लालपि ।

सासणमालिन्नभया । तहा कुसीलपि गोविज्जा ॥४॥

इति । तथा—ननु पार्श्वस्थादीना वक्ष्यते, कथं पाम्
त्यो ओसन्नो इत्यादिवाक्यै मह न विरोधः, उच्यते—

सप्तदशपाद्वैस्थादीनामुक्तयुक्त्या वन्यत्वमवन्यत्व चा
स्ति । आगमवाक्यानि च नयवाक्यप्रमाणवाक्यत्वेन
द्विधाऽपि भवति । यतः श्रीउपदेशमालाया—

नाणाहिओ वरतर हीणो त्रि हु पवयण पभावतो ।
नयदुक्कर करितो सुट्ठु वि अप्पागमो पुरिसो ॥१॥

श्री आवश्यक—

नाण मुणेह नाण गुणेह नाणेण कुणउ किच्चाइ ।
भवससारसमुह नाणी नाणेण उत्तरइ ॥ १ ॥

तथा भक्तपरिज्ञा प्रकीर्णके—

दसणभट्टो भट्टो न हु भट्ठो होइ चरणपवभट्टो ।
सिज्झति चरणरहिआ दसणरहिआ न सिज्झति ॥१॥

तथा श्रीआवश्यक—

दसारसीहस्स य सेणिअस्स पेढालपुत्तस्स य सच्चडस्स
अणुत्तरा दसणसपया तथा विणा चरित्तेणऽहर गड गया
नथा श्री आवश्यक—

१ व्याख्या--‘नाणाहिओ इति’ ज्ञानेनाधिक पूर्णो ज्ञा
नाधिको वरतर श्रेष्ठ, हीनोऽपि चारित्र्यक्रियाहीनोऽपि हु नि
श्चित प्रवचन जिनशासन प्रभावयन्, एतादृश क्रियाहीनोऽपि
शानी श्रेष्ठ इत्यर्थ, ‘न य इति’ न य भट्टो दुक्कर मानस
पणादि कुर्वन् सम्यक्प्रकारेण ‘अप्पागमोत्ति’ अल्पश्रुत पुरुष
क्रियायानपि ज्ञानहीनो न श्रेष्ठ इत्यर्थ ॥

इय नाणचरणरहिओ सम्मद्धिद्वी वि मुखदेस तु ।
पाउणइ नेव नाणाइसजुओ चेव पाउणइ ॥ १ ॥

तथा श्रीउत्तराध्ययने—

नाण च दसण वेव चरित्त च तवो तहा ।
एस मग्गुत्ति पण्णत्तो जिणेहिं वरदसिहिं ॥ १ ॥

श्री आवश्यके—

नाणं पयासग सोहओ तवो सजमो अ गुत्तिकरो ।
तिण्ह पि समाओगे मुखो जिणसासणे भणिओ ॥ २ ॥

इत्यादिषु क्वचित्केवलस्य ज्ञानस्य क्वचिद्दर्शनस्य
क्वचिच्चारित्रस्य क्वचित्तत्त्रयस्य क्वचिज्ज्ञानदर्शनचा-
रित्रतपसां च मोक्षसाधनत्वं प्रतिपाद्यते । न चात्र क-
कश्चिद्विरोध, न चापि मतिमतामत्र मतिमोह कर्तुं यु-
क्तः । आगमे हि कानिचित् एकैकाशग्राहकतया नयया-
क्यानि भवन्ति, कानिचिच्च सपूर्णार्थग्राहकतया प्रमाण-
याक्यानि, अत एवातिनिपुणमतीनामेव भगवदाज्ञा अव-
गन्तुं शक्या । यदावश्यके—

झाइज्जा निरवज्ज जिणाण आण जगप्पईवाण ।
अनिउणजणदुन्नेय नयभगपमाणगमगहण ॥ १ ॥
तथा— पुठ्ठावरेण परिभाविज्जण सुत्त पयासिअव्वत्ति
ज वयणपारतत एअं धम्मरिथणो लिङ्ग ॥ १ ॥

ततश्च पार्श्वस्थादीनां क्वचिदवयवमेव प्रतिपाद्यते ।

क्वचिच्चावश्यकजोतकल्पादौ कारणे साधून् आदाश्चा
श्रित्य वन्द्यत्वम् । जीवानुशासनग्रन्थादौ तु--

किं च जइसावयाण नमण नो सम्मय भवे एअ ।

पासत्थाईआण ता कह उवएसमालाए ॥ १ ॥

सिरिधम्मदासगणिणा न वारिअ वारिअ च अन्नेसि ।

परत्तिथिआणपणमणइच्चाईवयणओ पयड ॥ २ ॥

सधेण पुणो वाहिं जो विहिओ हुज्ज सो उ नो वदे ।

पासत्थाई सङ्गाण सव्वहा एस परमत्थो ॥ ३ ॥

इत्यादि युक्त्या आदानाश्रित्य निष्कारणेऽपि वन्द्यत्वम् ।
क्वचिच्चासयतस्व क्वचिच्च चारित्रित्वं प्रतिपाद्यते,
तद्देपा सर्वपा चाश्रयानामय भावो बहुश्रुतैरभिधीयते ।
सर्वपार्श्वस्थसर्वावमन्नयथाच्छन्दा बहुदोषत्वेनावग्या भ
वन्तु । देशपार्श्वम्यादयस्तु तादृगपरशुद्धचारित्र्यभावे प्रा
गुत्तयुक्तिभिश्चारित्रसत्ताया प्रतिपादितत्वेन बहुश-
कुशीलादिलक्षणान्त पातित्वेन च प्रागुत्तजानग्रहणा-
दिकारणश्च घन्द्या एव । उक्तमपि-

पलए महागुणाण हवति सेवारिहा लहु गुणा वि ।

अत्थमिए दिणनाहे अहिलसइ जणो पईवपि ॥ १ ॥

गुणगणरहिओ अगुरू दट्ठव्वो मूलगुणविउत्तो जो ।

नयगुणमित्तविहीणित्थ चडरुद्धो उदाहरण ॥ २ ॥

तथा ३५५ गाथामाने आद्धप्रतिक्रमणसूत्रभाष्येऽ-
प्युक्त किञ्च

सम्मग्गुणजुञ्च पत्त पाविज्जण न दुसमाए ।

इअरम्मि वि तो भत्ती कायव्वा तम्मि भणिअ च १

पलए महागुणाण० ॥ २ ॥

भूरिगुणो विरलोच्चिअ इक्कगुणो वि हु जणो न सब्वत्थ

निदोसाण वि भदं पससिमो थेव दोसे वि ॥ ३ ॥

वसणनाणचरित्त तव० ॥ ४ ॥

इति । श्रीमहानिशीथेऽपि पूर्वगुण्योग्यगुणौघमुत्त श्री
वीराद्वर्षद्विसहस्रधनन्तर पट्टकायारम्भवर्ज्यव गुरुर्व शत
योक्तः तदत्र रहस्य यथा ।

“वतुच्चारसुरागोमससममिर्मात” इत्यादिनाऽऽधाक
मणो अतिनिन्यत्वप्रतिपादनेऽपि—

सोहतो अइमेतह जइज्ज सब्वत्थपणगहाणीए ।

उत्सग्गववायविउ जह चरणगुणा न हायति ॥ १ ॥

इत्यादिबचनात्पञ्चकपञ्चकपरिहान्यादियतनया देह्या
प्रार्थमाधाकर्म गृण्हानोऽपि शुद्ध एव । एव “असुट्ठाणे
पडिआ चपगमाला न कीरड सीसे” इत्यादि वाक्यै
पाश्वस्थादीना सगतिमात्रनिषेधेऽपि विशिष्टविशिष्टरवि-
शिष्टतमगुणसाध्ययोगे क्रमेण तेभ्यो हीनहीनतरहीन
तमगुणानामपि साधूना बन्धनादि सङ्गतमेव । यथा सा-
म्प्रतकालोचितयतनया यतमाना यतय प्रमाटादिपारव-
श्येन किञ्चित् किञ्चित् विराधयन्तोऽपि मोक्षार्थमुत्पत्ता
प्रागुक्तलक्षणबकुशकुशीलत्व न व्यभिचरन्तीति तीर्था
धारत्येन निग्रहत्वेन च निर्विवाद वदनीया एव । यत —

अज्जवि तिन्नपइत्ता गरुअभरुव्वहणपच्चला लोए ।

दीसति महापुरिसा अक्खडिअ सीलपठभारा ॥ १ ॥

अज्जवि तवसुसिअगा तणुअकसाया जिइदिआ धीरा ।

दीसंति जए जइणो वम्पहहिअय विआरता ॥ २ ॥

अज्जवि वयसपन्ना छज्जीवनिकायसजमुजुत्ता ।

दीसंति तवस्सिगणा विगहविरत्ता य महासत्ता ॥ ३ ॥

अज्जवि दयखतिपइट्ठिआइ तव नियमसीलकलिआइ

विरलाइ दूसमाए दीसति सुसाहुरयणाइ ॥ ४ ॥

इयजाणिऊण एअ मा दोस दसमाइदाऊण ।

धम्ममुज्जम पमुच्चह अज्जवि धम्मो जए जयइ ॥ ५ ॥

ता तुलिअनिअवलेण सत्तोइ जहागम जयताण ।

सपुन्नच्चिअकिरिआ दुप्पसह ताण साहूण ॥ ६ ॥

न च प्रायः प्रतिगच्छ सामाचारीणां भेददर्शनात्त
जायते का सत्या असत्या वेति ? तदकरणमेव चरमिति
चित्तयितुं युक्त । यदुक्त श्रीभगवत्या प्रथमशते द्विती-
योद्देशके—

अत्थिण भंते ! समणा वि निग्गथा, कखामो-
हणीय कम्म वेअति । हता अत्थि । कहन्न भंते !
समणा निग्गथा कखामोहणिज्ज कम्म वेअति ।
गोयमा ! तेहिं २ नाणतरेहिं दरिसणतरेहिं । चरि-
त्ततरेहिं लिंगतरेहिं पवयणतरेहिं पावयणतरेहिं क-

पतरेहि मगगतरेहि मयतरेहि भगतरेहि नयतरेहि
 निअमतरेहि पमाणतरेहि सकिआ कखिआ विति-
 गिच्छिआ भेअसमावच्चा एव खलु समणा निग्गथा
 केखामोहणिज्ज कम्म वेअति ।

अत्र वृत्ता मगगतरेहि मयतरेहि इति पदद्वयन्याख्या
 यथा-मार्गं पूर्वपुरुषक्रममागता सामाचारी तत्र केषां
 चित् द्विधैत्यवन्दना अनेकविधकायोत्सगकरणादिका
 आवश्यकसामाचारी तदन्येषां तु न तथेति किमत्र तत्त्व ।
 समाधि गीतार्थाऽऽश्टप्रवर्तिता अस्मां सर्वापि न विरु-
 द्धा आचरितलक्षणोपेतत्वात्, आचरितलक्षण चेदम्—
 असद्वेण समाइण्ण ज कत्थइ केणइ असावज्ज ।
 न निवारिअमन्नेहि बहुमणुमयमेअमायरिअ ॥१॥

तथा मत समाने एवागमे आचार्याणामभिप्रायवि-
 शेषः । तत्र सिद्धसेनदियाकरो मन्यते युगपत्केवलिनो
 ज्ञानं दर्शनं, चान्यथा तदावरणक्षयनिरर्थकता स्यात् । जि-
 नभद्रगणिक्षमाश्रमणस्तुभिन्नसमये ज्ञानदर्शने जीवस्व-
 रूपत्वाद्यथा तदावरणक्षयोपशमे समानेऽपि क्रमेणवमति
 श्रुतोपयोगौ, न चैकतरोपयोगे इतरक्षयोपशमाभावः ।
 तत्क्षयोपमस्योत्कृष्टत पदपण्डिमागरोपमप्रमाणत्वात् ।
 अतः किं तत्त्व । अत्र समाधिः यदेवमतमागमानुपाति,
 तदेव सत्यमिति स तन्वमितरत्पुनरुपेक्षणीयम् । यथा
 बहुश्रुतेन नैतदवसातु शक्यते, तदेवं भावनीयम्, आचा-
 र्याणां सप्रदायादिदोषादयं भेदो मतः । जिनानां तु मत-

मेकमेवाविस्दं च, रागादिरहितत्वात् । आह च—
अणुवक्यपराणुगह-परायणा ज जिणा जुगप्पवरा ।
जिथरागदोसमोहा य नणहा वाइणो तेण ॥१॥

इति । तस्माद् व्यवहारतो यतमाना यतयो धर्मार्थि-
ना चन्ता एव यत श्रीउत्तराध्ययने—

धम्मज्जिञ्चं च ववहार बुद्धेहायरिञ्च सया ।
तमायरतो ववहार गरिह नाभिगच्छइ ॥१॥

श्री आवश्यके—

ववहारो वि हु बलव ज छउमत्थपि वदई अरिहा ।
जो होइ अणाभिन्नो जाणतो धम्मय एञ्च ॥१॥
जइ जिणमय पवज्जह ता मा ववहारनिच्छएमुअहा
ववहार नउच्छेए तित्थुच्छेओ हवइ जम्हा ॥२॥

व्यवहारनयमनुसरत एव हि क्रमेण निश्चयशुद्धिप्रा-
प्त्या निश्रेयसप्राप्तिर्भवति । अत्र साधुस्थापनाधिकार-
संवेगरद्गशालाग्रन्थतस्तद्गथाभिरेव लिख्यते यथा ।

इत्थतरम्मि सङ्गो आसधरो नाम भणइ दुविञ्चङ्गो
भयव जहुत्तसाहू न सनि गुरुणो कह ते य ॥१॥

पिंडविसुद्धिं न तहा कुणतिः सक्कपि नायरति विहिं
पासत्थाईहि सम चयति नालवणनमणाइ३ ॥२॥

सामत्थकालदोसा सक्कपि कयाइ जायइ असक्क ।
 आयव्वयतुलणाए तदकरणे वि हु न तो दोसो ॥१३॥
 पासत्थाईसंगो नमणं च न सगयति ज वयसि ।
 त पिहु मिच्छासिद्धत-वयणओ तप्पवित्तीए ॥१४॥
 नणु सिद्धतनिसिद्ध आलवणाई वि किं पुणो नमण ।
 ओसत्तो पासत्थो इच्चाई भूरि भणणाओ ॥१५॥
 सव्वमिम ता सुत्ते वायनमोक्कारमाइ किं वुत्त ।
 परिआयपरिसपुरिसा द[दे]विक्खओ अ हतय मूढा ॥१६॥
 जइ ते फुड अजोगा ता-तन्नमणाइकीसाणुन्नाय ।
 कारणमवि हु इहरा पासडीण पि त होउ ॥१७॥
 अह ते नो जिणलिंगे का तदविक्खा हु भावसारत्ते ।
 अणुअत्तणा य भणिआ तेसिं पि हु जेण वुत्तमिमा ॥१८॥
 अग्गीयादाइन्ने खिते अन्नत्थ ठिइअभावम्मि ।
 भावाणुवघायणुवत्त-णाए तेसिं तु वसिअव्व ॥ १९ ॥
 इहरा सपरुवघाओ उच्छोभाईहिं अत्तणो लहुआ ।
 तेसिं च कम्मवधो दुगपि एअ अणिट्ठफल ॥ २० ॥
 ता दव्वओ उ तेसिं अरत्तदुष्टेण कज्जमासज्ज ।
 अणुवत्तणत्थमेसिं कायव्व किंपि उ ण भावाओ ॥२१॥
 न परुवंति य सुद्ध एअ पि य दूसण जहाजोग ।
 पन्नवण चिअ वुत्त इहरा दोसो त्ति ज भणिअ ॥ २२ ॥

आमे घडे निहित जहा जल त घड विणासेइ ।

इय सिद्धतरहस्स अत्पहार विणासेइ ॥ २३ ॥

जोग्गाजोग्गमबुद्धिय धम्मरहस्स वहेइ जो मूढो ।

सयस्स य पवयणस्स य धम्मस्स य पच्चणीओ सो ॥ २४ ॥

न पमाणजुत्तमुवहि धरति एअ पि तुच्छमाभाइ ।

असढोवदसिअत्तेण तव्विहस्सुवहिनिवहस्स ॥ २५ ॥

इहरा चाहुठिअ पत्त एग तु पडलयच्छन्न ।

पत्ता वधकय पुण वीअ मत्त अगोअर उ ॥ २६ ॥

एगगि अ रयहरण भवे न इण्ह विसिद्धमुणिणो वि ।

तो एत्थपयत्थम्मि य पुव्वमुणिणो छिअ पमाण ॥ २७ ॥

सेवति य अवगाय दूसनमेअपि घडइ नो सम्म ।

तव्विहसघयणाई विरहा सुत्तुत्ति उ तह य ॥ २८ ॥

सव्वत्थ सजम सजमाओ अप्पाणमेव रक्खिज्जा ।

मुच्चइ अइवायाओ पुणो विसोही नयाविरई ॥ २९ ॥

किञ्च-काह अच्छित्त अदुवाअहीअ नवोवहाणमि

अउज्जमिस्स ।

गणंव नीईइव सारइस्स, सालवसेवी समुवेइ मोक्ख ३०

सीलगाण विभावो नाउ सव्वन्नुवयणओ चेव ।

कह भणियमन्नहेम वकुसकुमीळेहि जा तित्थ ॥ ३१ ॥

कालानुसारिकिरियारयत्ति चारित्तिणो पबुच्चति ।

जह कप्परुक्खविरहे रुक्खा भन्नति निवा वि ॥३२॥
 अह सम्म मा मुणियमि मुणिम्मि नमणाइ कीरइ कह ति
 वभिचार दसणाओ एअपि न सुदर जम्हा ॥३३॥
 छउमत्थसमयवज्जा ववहारनयाणुसारिणी सवा ।
 त ववहार कुव्व सुज्झइ सव्वो वि समईए ॥३४॥
 जइ जिणमय पवज्जह ता मा ववहार निच्छए मुअह
 ववहारनउच्छेए तित्थुच्छेओ हवइ जम्हा ॥३५॥तथा-
 धम्मज्जिअ च ववहार बुद्धेहायरिय सया ।
 तमायरतो ववहार गरिह नाभिगच्छइ ॥ ३६ ॥
 ता दूसमाए दोस-विउ जत्थ ज पलोएज्जा ।
 नाणे व दसणे वा चरणे वा तमुववूहेज्जा ॥ ३७ ॥
 किञ्च—

न विणा तित्थ निअट्ठेहिं नातित्था य निअंठिआ ।
 छक्कायसजमो जाव ताव अणुसज्जणा दुण्ह ॥३८॥
 तहा-जा सजमया जीवेसु ताव मूला य उत्तरगुणा य
 इत्तरिअठेअसजम-निग्गथवउसा य पडिसेवी ॥३९॥
 वीरपुरिसपरिहाणिं नाऊण मदधम्मिआ केइ ।
 सविग्गजण हीलति ताण पयडा इमे दोसा ॥४०॥
 सतगुणछायणा खलु परपरिवाओ अ होइ अलिअ च
 धम्मे य अवहुमाणो साहुपउसे य ससारो ॥४१॥

जइ सपुन्न एअ हविज्ज सिद्धो विना न वुच्छिज्जा
 एअपि नो मुणिज्जइ अहो महामोहमाहप्प ॥४२॥
 देवगुरुधम्मकिरिअ पुअ जुतो विआणित ते वि ।
 हील्लिज्जती जइणो होही अरुयनु(न्नु)ओ लोगो४३
 इय नरवर! किच्चिर-मबुदजीवदुविलसिअ निसामिहिसि
 साहुहिं तो वि अपरो मोक्खोवाओ धुव नत्थि ॥४४॥
 आगमतत्त च नरिंद ! सुणेषु गयरागदोसमोहाण ।
 एगतपरहिआण जिणाण वयण हिअ अमिअ ॥४५॥
 दिट्ठतजुत्तिहेऊ गभीरमणेगभगनयनिउण ।
 आईमज्झवसाणे सुदूरपरिचत्तवभिचार ॥४६॥
 सिवपहरयणपईवं च कुमयपवणप्पणोत्तलणासज्झ ।
 सज्झव बहुविहाई सयतारतारान्निवहजणण ॥ ४७ ॥
 इय देवम्मि गुरुम्मि अ आगमनिसए य जायवोहस्स
 सकाइदोसरहिआ पडिवत्तो होइ सम्मत्त ॥४८॥
 एयम्मि पावियम्मि नत्थि तय ज न पाविय होइ ।
 एय मूलाउच्चिअमहल्लफ़ल्लाणवल्लीओ ॥ ४९ ॥
 अह नयणदत्तनरवइ-सुएहिं सजायपरमतोसेहि ।
 भणिय भयव ! साहुप्प-सायओ पत्तरिद्धीण ॥५०॥
 अम्हाणं पि हु पुरओ को एसो साहु दूसण कुणइ ।
 अहवा होअअ एत्थ पुअदुच्चरिअदोसेण ॥ ५१ ॥

ता भयव । साहह को पुण एस पुठ्वे भवम्मि हुतोत्ति ।
 मुणिवइणा जपिअमेगमणसा भो । निसामेह ॥५२॥
 एसो सावरथोए नयरीए गिहीवइस्स वभस्स ।
 पुत्तो नाम कुवेरोत्ति आसि पिउणो य सो दोसो ॥५३॥
 सभूयगणिसमीवे पठ्वइओ किच्चिराणि वि दिणाणि ।
 पिण्यनएहिं वड्ढिअ पच्छापरिवडिअ उच्छाहो ॥५४॥
 आवस्सयाइएसु आलस्सं पइदिणंपि कुणमाणो ।
 गुरुगा सासिज्जतो साहूहियकोवमुवहइ ॥ ५५ ॥
 एसिंपि साहुखलिअ पिक्खित्ता भणणइ निययदुच्चरिअ
 रक्खति न थेवपि हु परस्स पुण दिति उवएस ॥५६॥
 वालगिलाणाईणं वेआवच्च सया वि किच्चति ।
 गुरुणो वि परेसिं पन्नवति न सयं पुण करति ॥५७॥
 एमाइ दूसणाइ वागरमाणो किलिद्धमणवयणो ।
 मरिउ असुरनिकाए किट्ठिसिआसु सुरिं पत्तो ॥५८॥
 तत्तो चविउ इण्हि सावयभाव गअो वि एस इह ।
 पुठ्वाणुवेह उच्चिअ पडुच्च मुणिणो इअ भणेइ ॥५९॥
 इति । यदुक्त कल्पभाष्ये—

उस्सुत्तभासगा जे ते दुक्करकारगावि सच्छदा ।
 ताण न दंसण पि हु कप्पइ कप्पे जओ भणिअ ॥१॥

જે જિણવયણુત્તિન્ન વયણ ભાસતિ જે અ મન્નતિ
સમ્મદ્વિટ્ઠીણ તદ્દસણ પિ સસારબુઢ્ઠિકર ॥ ૨ ॥

इति साम्प्रतसमयोचितयत्नतया यत्मानाः साधवः वंदनी

एव—

इति श्री सुविहितपूर्वाचार्य प्रणोता—

॥ गुरुतत्त्वसिद्धिः ॥

समाप्ता.

—ॐ—

॥ प्रतिमागुणदोषविचारः ॥

॥ चिम्बपरीक्षाप्रकरणम् ॥

प्रतीताब्दशत यत्स्याद् यच्च स्थापितमुत्तमैः ।
 तद् व्यङ्ग्यमपि पूज्य स्याद् चिम्ब तन्निष्कलङ्कवत् ॥ १ ॥
 शतुल्लेप्यादिकं चिम्ब व्यङ्ग्यं सस्कारमर्हति ।
 काष्ठपाषाणनिष्पन्नं सस्कारार्हं पुनर्नहि ॥ २ ॥
 गुलीऽगुलीवाहुनासांऽह्नीणां भङ्गेऽप्यनुक्रमात् ।
 शत्रुभीर्देशभङ्गश्च बन्धः कुलधनक्षयः ॥ ३ ॥
 गीठयानपरीवार-ध्वसे सति यथाक्रमम् ।
 जनवाहनभृत्यानां नाशो भवति निश्चितम् ॥ ४ ॥
 प्रारभ्यैकाङ्गुलाद् चिम्ब यावदेकादशाङ्गुलम् ।
 गृहेषु पूजयेद् चिम्ब मूर्द्धपादज (१) पुनः ॥ ५ ॥
 प्रतिमाकाष्ठलेप्याश्म-दन्तचित्रायसां गृहे ।
 मानाधिकपीरवार-रहिता नैव पूज्यते ॥ ६ ॥
 तैट्टी निहन्ति कर्तार अधिकाङ्गा तु शिल्पिनम् ।
 नासा द्रव्यविनाशाय स्वल्पाऽऽस्या भोगवर्जिता ॥ ७ ॥
 वक्रनासाऽतिदुःखाय ह्रस्वाङ्गा क्षयकारिणी ।
 अनेत्रा नेत्रनाशाय दुर्भिक्षाय कृशोदरी ॥ ८ ॥

जायते प्रतिमा हीन-कटिराचार्यघातिनो ।
 जङ्घाहीना भवेद् भ्रातृ-पुत्रमित्रविनाशिनो ॥ ९ ॥
 पाणिपादविहीना तु धनक्षयविनाशिनो ।
 चिर पर्युषिता वा तु नार्थतो व्यापतस्ततः ॥ १० ॥
 अर्थहृत् प्रतिमोत्ताना चिन्ताहेतुरधोमुखी ।
 आधिप्रदा तिरश्चीना नीचोच्चस्था विदेशदा ॥ ११ ॥
 अन्यायद्रव्यनिष्पन्ता परवास्तुदलोद्भवा ।
 हीनाऽधिकाङ्गी प्रतिमा स्वपरोन्नतिनाशिनी ॥ १२ ॥
 सर्वेषामपि धातूना रत्नस्फटिकयोरपि ।
 प्रवालस्य च निम्बेषु चैत्यमान एदृच्छया ॥ १३ ॥
 ऊर्ध्वदृग्द्रव्यनाशाय तिर्यग् भोगस्य हानये ।
 दु खदा स्तब्धदृक् चाधोमुखी कुलविनाशिनी ॥ १४ ॥
 प्रतिमाया दवरका भवेयुश्चेत्कथञ्चन ।
 सदृग्वर्णा न दुष्यन्ति वर्णास्त्रिन्ये तु दूषिताः ॥ १५ ॥
 ॥ इति विम्बपरीक्षाप्रकरणम् ॥

॥ विम्बपूजापरीक्षाप्रकरणम् ॥

पित्तलसुवन्नरूप-रयणाण चदकतमाङ्ग ।
 कुञ्जाओ लवखणजुआ सत्तगुलजाय नो अहिआ ॥ १ ॥

गिहपडिमाण पुरओ वलिवित्थारो न चेव कायवो ।
निच्चनवण तिअसज्झ-मच्चण भावओ कुज्जा ॥ २ ॥

लेवोवलदंतयकट्टलोह-वत्थुण पचपडिमाओ ।
नो कुज्जा गिहपडिमा कुलधणनासाइत्था जम्हा ॥ ३ ॥

वेउव्वियसासय मगलाओ आगासचित्तलिहिआओ ।
वदति सेसाओ जिणपडिमाओ जणकयाओ ॥ ४ ॥

दालिह दोहग्ग कुज्जाइ कुसरीर कुगढ कुमढओ ।
अवमाण रोगसोगा न हुती जिणविंकारेण ॥ ५ ॥

समयवलिसुत्ताओ लेवोवलकट्टदतलोहाणं ।
परिवारमाणरहिअ घरम्मि नो पूअए विंअ ॥ ६ ॥

एकाइगुल भवेत्त श्रेष्ठ द्वयइगुल धननाशनम् ।
त्रयइगुलेन भवेत्तिसिद्धिर्वर्जयेच्चतुरइगुलम् ॥ ७ ॥

पञ्चाइगुल भवेद्वित्त उद्देग तु षडइगुलं ।
सप्ताइगुले तु गोवृद्धिस्त्यजेदष्टाइगुलं सदा ॥ ८ ॥

नवाइगुल तु पुत्राय अर्थहानिर्दशाइगुले ।
एकादशाइगुल विम्ब सर्वकामार्थसिद्धिदम् ॥ ९ ॥

नृपभयमत्यङ्गायां हीनाङ्गायामकल्पिता भर्तु ।
कृशोदरायां क्षुद्रभयमर्थविनाशः कृशाङ्गाया ॥ १० ॥

आयु श्रीफलजयदा दारुमयी मृन्मयी तथा प्रतिमा
लोकहिताय मणिमयी सौवर्णी पुष्टिदा भवन्ति ॥११॥

रजतमयी कीर्तिकरी प्रजावृद्धिं करोति ताम्रमयी ।

भूलाभ तु महान्त शैलप्रतिमाऽथवा लिङ्गम् ॥ ११ ॥

प्रासादतुर्यभागस्य समाना प्रतिमा मता ।

उत्तमायु कृते सा तु कार्यैकेनाधिकाङ्गुला ॥ १३ ॥

अथवा स्वदशांशेन हीनस्याप्यधिकस्य च ।

कार्या प्रासादपादम्य शिल्पिभि प्रतिमा मता ॥१४॥

सर्वेषामपि धातूनां रत्नस्फटिकयोरपि ।

प्रवालस्य च विम्बेषु चैत्यमान यहच्छया ॥ १५ ॥

प्रासादगर्भगेहाधे भित्ति पञ्चधा कृते ।

पक्षाद्या प्रथमे भागे देव्य सर्वा द्वितीयके ॥ १६ ॥

विनायक स्कन्ध कृष्णानां प्रतिमा स्युस्तृतीयके ।

पद्मा तु तुर्यभागे च लिङ्गमीशा न पञ्चमे ॥१७॥

भागे तृतीयेऽर्द्धविम्ब स्यात् द्वितीयेऽम्बिकादय ॥१८॥

आसने वाहने चैव परिवारे तथा युधे ।

नखाभरणवस्त्रेषु व्यङ्गदोषो न जायते ॥ १९ ॥

नासामुखे तथा नेत्रे हृदये नाभिसण्डले ।

स्थानेषु व्यङ्गिताङ्गेषु प्रतिमां नैव पूजयेत् ॥ २० ॥

मण्डल जालक स्फोट तिलक शूलक तथा ।

वज्रा तु सन्धिश्च महा-दोषः प्रकीर्तित ॥ २१ ॥

वर्जयेदहंतः पृष्ठं पार्श्वं ब्रह्ममधुद्विपोः ।

चडिकासूर्ययो र्दृष्टिं सर्वमेव च शूलिनः ॥ २२ ॥

विभज्य नवधा द्वार तत्पट् भागानधस्त्यजेत् ।

ऊर्ध्वे द्वौ सप्तमः तद्वद् विभज्य स्थापयेद् दृशम् ॥ २३ ॥

विश्वकर्ममते प्रोक्त प्रतिमा दृष्टि लक्षणम् ।

द्वादशास्वाष्टिभिर्भागैरधः पक्षा द्वितीयके ? ॥ २४ ॥

मुक्त्वाऽष्टमः विभागः च यो भागः सप्तमः पुनः ।

तस्यापि सप्तमे भागे गर्जाशस्तत्र सम्भवेत् ॥ २५ ॥

प्रासादः प्रतिमा दृष्टिः नियोज्या तत्र शिल्पिभिः ।

अस्थाने निहिता सा तु सद्यो रिष्टाय जायते ॥ २६ ॥

दृष्टायत्त फल सर्वं प्रोक्त श्रीविश्वकर्मणा ।

तस्मात् सर्वं प्रयत्नेन तत्र यत्नो विधीयताम् ॥ २७ ॥

॥ इति बिम्ब पूजा स्वरूपम् ॥

प्रतिमार्थ काण्ठपापाणपरीक्षा

निर्मलेनारनालेन विष्टर्या श्रोफले न वा ।

विलिप्तेऽम्नो काण्ठे वा प्रकट मङ्गल भवेत् ॥ १ ॥

मधुभस्म गुण व्योम—कपोतसदृशप्रभै ।

माञ्जिष्टैरुणै प्रीति कपिलै शामलैरपि ॥ २ ॥

चित्रैश्च मण्डलैरेभिरन्तर्ज्ञेया यथा क्रमम् ।

खयोतो वालुकारक्तभेकाम्बुगृहगोधिका ॥ ३ ॥

॥ इति काण्ठपापाणपरीक्षा ॥

